

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Бабошина Ганна Олександрівна

**КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТОВОЇ
СИТУАЦІЇ «ЕВТАНАЗІЯ» У РОМАНІ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU»**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта. Мова і література (англійська)

Спеціалізація 014.021 Англійська мова і література

Освітня програма Середня освіта (Англійська мова і література)

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ А.М.Коваленко,

кандидат філол.наук,

доцент кафедри англійської філології

та лінгводидактики

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ Г.О.Бабошина

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

Sumy Makarenko State Pedagogical University
The Department of Foreign and Slavic Philology
The Chair of English Philology and Linguodidactics

Baboshyna Hanna

**COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ANALYSIS
OF THE TEXTUAL SITUATION «EUTHANASIA»
IN THE NOVEL «ME BEFORE YOU» BY JOJO MOYES**

Field of Study 01 Education/Pedagogy

Program subject area 014 Secondary Education. Language and Literature
(English)

Study program 014.021 English Language and Literature

Educational program Secondary Education
(English Language and Literature)

Graduation Project

Supervised by

Associate Professor Kovalenko A.M.

Performed by

Baboshyna Hanna

Sumy 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДИСКУРСУ У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ.....	8
1.1. Історія розвитку і підходи до визначення дискурсу у сучасній лінгвістиці.....	8
1.2. Підходи до визначення художнього дискурсу у лінгвістичних студіях.....	14
1.3. Комунікативно-прагматичний аспект вивчення текстових явищ.....	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	24
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕКСТОВОЇ СИТУАЦІЇ «ЕВТАНАЗІЯ» У РОМАНІ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU».....	26
2.1. Поняття «текстова ситуація» у сучасній лінгвістиці.....	26
2.2. Лексикографічне потрактування поняття «евтаназія».....	30
2.3. Використання поняття «евтаназія» у різних типах дискурсу.....	35
2.4. Моделювання текстової ситуації «евтаназія» у романі Jojo Moyes «Me before you».....	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	54
РОЗДІЛ 3. ТАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ «ДОБРОВІЛЬНЕ ПРОЩАННЯ З ЖИТТЯМ» У РОМАНІ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU».....	55
3.1. Типологія комунікативних тактик та стратегій.....	55
3.2. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям».....	62
3.2.1. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» головного персонажа.....	63
3.2.2. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» оточення головного персонажа.....	68
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	74
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	76

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
SUMMARY	94
МЕТОДИЧНИЙ ДОДАТОК.....	105

ВСТУП

Дискурсивний аналіз є відносно молодого дисципліною, особливо в лінгвістиці, але він викликає великий науковий інтерес і привертає увагу дослідників до різних проблем дискурсу (насамперед концептуально-термінологічних), пов'язаних переважно з індивідуалізацією мовного спілкування.

Художній дискурс суттєво відрізняється від інших видів дискурсу – він має особливий характер взаємин і взаємодії між письменником і читачем, привертає культурні, естетичні та особистісні знання про світ і відображає особливе ставлення до навколишньої дійсності.

Донині спостерігається процес становлення комунікативно-прагматичного методу, так як частина теорій, покладених у його основу, досі не доведена. Інтерес до цього методу зараз обумовлений тим, що лінгвістика усвідомила необхідність переходу від вивчення мінімальних лінгвістичних одиниць до вивчення мовної діяльності та розгляду мови як динамічної системи з урахуванням її функціональності та антропоцентричності. Тому реалізація антропоцентричного принципу в аналізі художнього дискурсу відкриває нові можливості за умови, що об'єктом дослідження є персонаж як специфічна мовна особистість. В основі даного методу лежать три лінгвістичні теорії: теорія номінації, теорія референції та теорія мовленнєвих актів, а в широкому розумінні і теорія комунікації, лінгвістика мови, теорії тексту та дискурсу, теорія прагмасемантики.

Загалом, комунікативно-прагматичний метод - це міждисциплінарна інтеграція методик, прийомів і процедур, що використовуються для вивчення вживання мови в процесі комунікації в єдності з прагматичними властивостями мовних одиниць у зв'язку із ситуацією спілкування.

Актуальність дослідження пов'язана з гострою потребою вивчення особливостей мови та стилю сучасного художнього дискурсу не лише як

відображення літературного процесу, а й як важливої складової комунікативної практики.

Дослідженням художнього дискурсу займалися як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці, такі як Лотман Ю.М., Вигоцький Л.С., Бахтін М.М., Барт М., Кулібіна М.А., Дейк ван Т.А., Переломова О.С., Бехта І.А., Головащенко Ю.С., Галеєва Н.Д.

Основною метою дослідницької роботи є обґрунтування та аналіз комунікативно-прагматичних особливостей текстової ситуації «евтаназія» у сучасному англomовному романі Jojo Moyes «Me before you».

Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати наступні завдання:

- 1) описати підходи до вивчення художнього дискурсу;
- 2) розглянути лексикографічне потрактування поняття «евтаназія»;
- 3) описати структуру текстової ситуації «евтаназія» шляхом комунікативно-прагматичного аналізу;
- 4) визначити та проаналізувати мовні засоби втілення тактики реалізації стратегії «добровільне прощання з життям».

Мета та завдання дипломного проєкту визначили використання комплексу методів дослідження:

- 1) контекстуально-інтерпретаційний аналіз – для визначення прихованих намірів автора роману;
- 2) компонентний аналіз – для розділення значення мовних одиниць за семантичними ознаками;
- 3) дискурс аналіз – для визначення основних стратегій і тактик в мовленнєвих актах;
- 4) комунікативно-прагматичний аналіз – для визначення інтенціональних завдань впливу автора тексту.

Матеріалом дослідницької роботи став сучасний англomовний роман Jojo Moyes «Me before you» (2012).

Об'єктом дослідження є текстова ситуація «евтаназія» у романі Jojo Moyes «Me before you», а **предметом дослідження** – комунікативно-прагматичні особливості текстової ситуації «евтаназія».

Теоретичне значення дослідницької роботи полягає в систематизації теоретичних основ вивчення текстової ситуації «евтаназії» у сучасній англійській літературі, що можна вважати суттєвим внеском у сучасну теорію художнього дискурсу, а також в систематизації та інтеграції знань з прагмалінгвістики та теорії комунікації.

Останні розробки в галузі філології та лінгвістики призвели до поновлення інтересу до комунікативно-прагматичного аналізу текстових ситуацій у художніх творах, тому **практичне значення** нашого **дослідження** полягає у можливості використання результатів цієї роботи у викладанні курсів з лексикології, стилістики, спецкурсів з англійської мови, а також написання курсових та магістерських робіт.

Апробація дослідження. Основні результати дослідження висвітлені на звітній науково-практичній конференції за результатами науково-дослідницької роботи студентів факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка («Макаренківські читання: філологічні та методичні студії», Суми, 2021), на V Міжнародній науково-практичній конференції студентів, магістрантів, аспірантів «Філологія, лінгводидактика, професійна комунікація в науковому дискурсі» (Суми, 9 листопада 2021 року).

1. Бабошина Ганна. Сучасні підходи до визначення художнього дискурсу у лінгвістичних студіях // матеріали I Всеукраїнської наукової інтернет конференції «МАКАРЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ СТУДІЇ» 28-29 квітня 2021р. С. 8-14.

2. Бабошина Ганна. Моделювання текстової ситуації «ЕВТАНАЗІЯ» у сучасному англійському романі // Актуальні питання філології та методології: збірник статей студентів / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во «Фабрика друку», 2021. С. 3-13.

Структура твору. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (90 позицій), методичного додатку. Обсяг тексту роботи становить 85 сторінок, загальний обсяг роботи становить 108 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми, визначено об'єкт і предмет роботи, її мету та завдання, розкрито теоретичне значення і практичну цінність, визначено методи дослідження.

У **першому розділі** дослідження *«Теоретичні підходи до визначення дискурсу у сучасних лінгвістичних студіях»* розглядаються теоретичні підходи до вивчення дискурсу в сучасній лінгвістиці, досліджується типологія дискурсу, описується специфіка художнього дискурсу та комунікативно-прагматичного аспекту вивчення текстових явищ.

У **другому розділі** *«Принципи моделювання текстової ситуації «евтаназія» у романі Jojo Moyes «Me before you»* ми описуємо поняття текстової ситуації в сучасній когнітивній лінгвістиці, розглядаємо лексикографічне потрактування поняття «евтаназія» та його використання у різних типах дискурсу, а також на основі сучасного англomовного роману пропонуємо власне моделювання текстової ситуації «евтаназія» шляхом комунікативно-прагматичного аналізу.

Третій розділ *«Тактики реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» у романі Jojo Moyes «Me before you»*. У цьому розділі аналізується типологія комунікативних тактик та стратегій, а також класифікуються мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» головного персонажа і його оточення.

У **загальних висновках** ми підбиваємо підсумки дослідження та окреслюємо перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДИСКУРСУ У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ

1.1. Історія розвитку і підходи до визначення дискурсу у сучасній лінгвістиці

Вивчення дискурсу і дискурсивний аналіз є порівняно молодими дисциплінами, особливо в лінгвістиці, однак вони викликають великий науковий інтерес і привертають увагу дослідників до різних аспектів дискурсу. Залучення дослідницької уваги до дискурсивної проблематики (в першу чергу - понятійно-термінологічної) пов'язано, головним чином, з індивідуалізацією мовної комунікації, «коли тексти почали позбавлятися від анонімності і постало питання про їх генезис в процесі особистої творчості» (Касавін І.Т.), тобто в епоху Відродження. Етимологічно термін «дискурс» походить від латинського «discurrere», що означає «обговорювати», «вести переговори», і саме в такому значенні він активно використовувався в науці у XVI-XVIII століттях (Cavalcanti, B. *La retorica* (1569); Machiavelli, Niccolo. *Discorso sopra il riformar lo Stato* (1540); Descartes, Rene. *Discourse de la methode* (1637); Galilei, Galileo. *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno a due nuove scienze* (1638); Boyle, Robert. *A Discourse of Things above Reason* (1681); Leibniz, Gottfried Wilhelm. *Discours de Metaphysique* (1686); Rousseau, J.-J. *Discours sur les sciences et les arts* (1750)).

У кінці XIX - першої третини XX століття інтерес до вивчення дискурсу знову зростає в зв'язку з розвитком аналітичної та лінгвістичної філософії. Проблема мови займає ключове місце в роботах Г. Фреге, Ч. Пирса, Л. Вітгенштейна, Ч. Морріса та інших.

У другій половині XX століття ситуація кардинально змінюється: дискурс стає однією з ключових категорій наукового аналізу, а також предметом спеціальних досліджень в області цілої низки дисциплін. У сучасній лінгвістиці тексту термін «дискурс» не має однозначного трактування. Це зв'язано з тим, що дискурс є предметом міждисциплінарних досліджень і входить до кола інтересів

інших дисциплін, а саме: лінгвістики тексту, літературознавства, дискурсології, соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, прагматики та ін.

Початок експансії терміна «дискурс» в гуманітарних науках ХХ століття зв'язується з роботою бельгійського лінгвіста Е. Бюіссанса, що вийшла в 1943 році і має назву «Про абстрактне і конкретне в лінгвістичних фактах: мова, дискурс, мовлення». Бюіссанс розширює класичну бінарну опозицію «мова - мовлення» за рахунок введення нового елемента - *дискурсу* - під яким розумівся свого роду «провідник», «медіум» між абстрактної знаковою системою і живою мовою; іншими словами, в цій опозиції дискурс трактувався як механізм актуалізації мови в природній комунікативній ситуації, результатом чого було розгортання мови [68].

Наприкінці 70-х років ХХ століття остаточно формуються і бурхливо розвиваються кілька відносно незалежних напрямків і **шкіл дискурс-аналізу**, серед яких найбільш впливовими і продуктивними є такі:

- а) французька школа дискурс -аналізу (М. Пеше, П. Анрі, Ж.Ж. Куртін);
- б) теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін, Дж. Р. Серль, П. Коул і ін.);
- в) конверсаційний аналіз (Г. Сакс, Е. Щеглов, Г. Джефферсон та ін.);
- г) Бірмінгемська школа дискурс-аналізу (Дж. Сінклер, М. Кулхард і ін.);
- д) соціолінгвістика (Дж. Фішман, С. Ервін-Тріпп, У. Лабов і ін.);
- е) критичний дискурс-аналіз (Т.А. ван Дейк, Дж. Лакофф і ін.).

У цілому, в контексті філософсько-культурологічних досліджень **«дискурсом»** називають або (а) сукупність міркувань (логіко-формалізованих, понятійних, термінологічних і т.д.), або (б) будь-яку цілеспрямовану мовну (комунікативну) практику, включаючи сюди і невербальні одиниці (жест, міміку, рух тіла, несловесні знаки і символи і т.д.) [73; 74; 78].

На сьогоднішній день накопичився солідний досвід у вивченні дискурсу. Численні дослідження дискурсу як сфери аналізу типів спілкування. Активно вивчається політичний дискурс (В. М. Базилев, А. Н. Баранов, Н. А. Купина, П.

Серіо, А. П. Чудінов, Е. І. Шейгал, Дем'янков В.З., Нагорна Л.Б.), рекламний дискурс (С. П. Денисова, Т. В. Крутько, О. А. Ксьонзенко, Ю. К. Пігорова), а також науковий, педагогічний, релігійний, спортивний, мас-медійний та ін. [3; 40; 41; 4; 22; 64; 23; 37; 48].

Термін «*дискурс*» описується багатьма авторитетними вченими [Дейк 1989; Дейк, Кінч 1988; Макаров 2003; Кашкін 2005].

Вперше було використано лінгвістичне вживання терміна «*дискурс*» в назві статті «Дискурс-аналіз» американського лінгвіста З. Харріса, де він трактував це поняття гранично просто, як послідовність висловлювань, відрізок тексту більший, ніж речення, і тільки через два десятиліття цей термін був в повній мірі затребуваний в лінгвістиці. [76]. Цей напрям зародився раніше ідеї «лінгвістики тексту», але саме йому судилося реалізувати вихідні задуми такої лінгвістики. У цей же час поняття *дискурс* сформулював Ю. Хабермас. Під дискурсом дослідник розумів специфічний діалог, в основу якого покладено об'єктивний аналіз реальності. Юрген Хабермас формулює логіко-етичні принципи дискурсу в рамках розробленої ним і його учнями теорії комунікативної дії. Також він зробив спробу інтеграції поняття «дискурс» в корпус категорій, які фіксують систему соціальної дії. До останніх традиційно відносять стратегічну, нормативну, драматургічну, комунікативну дію; при цьому Хабермас вважає саме комунікативну модель дії найбільш продуктивною щодо формування стабільних, легітимних відносин і стійких особистісних структур [75].

Не існує загально визнаного визначення дискурсу, що охоплює всі випадки його вживання, і, мабуть, саме це сприяло величезній популярності, яку отримав цей термін останнім часом, а різне трактування вдало задовольняє будь-які понятійні потреби, модифікуючи більш традиційні уявлення про мовлення, текст, діалог, стиль і навіть мову. Звужуючи дискурс до лінгвістичної «форми життя», багато філологів об'єднують цей зовсім не тривіальний феномен, пов'язаний одночасно з внутрішнім і зовнішнім світом, які є як у свідомості

людини, так і в об'єктивно-суб'єктивній реальності, фактично з певним стилем тексту, як особливу форму його викладу і місця вживання.

Деякі лінгвісти, такі як Белянін В.П., Борботько В.Г., вказують, що з урахуванням певних умов, текст є дискурсом [7; 12].

Під впливом концепцій Е. Бенвеніста і Т. ван Дейка з'явилися тенденції до розмежування цих понять. Так, Еміль Бенвеніст під поняттям «*дискурс*» розумів мовлення, яке є невід'ємним від мовця [8]. Т. ван Дейк стверджував, що **текст** - це абстрактна конструкція, а **дискурс** - різні види її актуалізації [72].

А. Н. Мороховський свого часу висловив думку про те, що **дискурс** - це послідовність взаємопов'язаних висловлювань [47].

В. А. Звегинцев під **дискурсом** розуміє два або кілька речень, які знаходяться один з одним в змістовному зв'язку [26].

Є. Ф. Кіров пропонує зняти обмеження факту присутності минулого в сьогоденні і його здатність детермінувати багато подій в сьогоденні і майбутньому. За Є. Ф. Кіровим, **дискурс** - це сукупність письмових та усних текстів на тій чи іншій мові в рамках тієї чи іншої культури за всю історію їх існування [33].

В. С. Григор'єва виділяє три основні класи використання поняття «*дискурс*» [19]:

1) лінгвістичний, де дискурс бачиться як мова, вписана в комунікативну ситуацію, як вид мовної комунікації, як одиниця спілкування;

2) поняття дискурсу, що використовується в публіцистиці і досягає робіт французьких структуралістів (М. Фуко);

3) дискурс, що має місце у формальній лінгвістиці, яка намагається ввести елементи дискурсивних понять в арсенал граматики (Т. Райнхарт, Х. Капм).

В. В. Богданов підкреслює, що двома нерівнозначними сторонами дискурсу є мовлення і текст. «*Дискурс* розуміється як все, що говориться і пишеться людиною, а, отже, терміни «мовлення» і «текст» є видовими щодо родового поняття «*дискурс*» [10].

В. Г. Борботько **дискурс** розуміє як текст, але, що складається з комунікативних одиниць мови - речень і їх об'єднань в більші єдності, що знаходяться в безперервному змістовному зв'язку, і дозволяє сприймати його як цілісне утворення [13].

Наступну дефініцію пропонував І. П. Сусов: «Зв'язні послідовності мовленнєвих актів називають стилем. Висловлювання (або послідовність висловлювань), що передаються від мовця до слухача, стають текстом, коли вони виявляється зафіксованими письмово» [57].

М. Л. Макаров, слідом за Д. Шифрін, пояснює принципову можливість інтерпретації дискурсу в трьох аспектах - формальному, функціональному і ситуативному. У формальному плані дискурс стоїть на вищому мовному рівні, ніж речення. Мова може йти про два або більше речень, пов'язаних за змістом. Функціональна інтерпретація в широкому розумінні охоплює вживання мови у всіх її різновидах. У більш вузькому сенсі дискурс розглядається як сукупність «функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць вживання мови». Ситуативний аспект передбачає врахування соціально, психологічно і культурно значущих умов спілкування. Контекст вважається невід'ємною ознакою дискурсу, який акцентує увагу на ситуації взаємодії [44].

У роботах групи вчених (П. Верт, Д. Гевінс, Л. Ідальго Даунінг, Е. Лахей, Е. Семино, П. Стоквелл) виявлена тенденція до протиставлення дискурсу і тексту за критерієм динамічності – статичності. За їхніми висновками, якщо текст можна аналізувати як завершений мовний твір у відриві від дискурсивної, тобто соціально обумовленої діяльності, то дискурс обов'язково вивчати з урахуванням культурологічних і соціально-історичних даних. При такому підході розгляд комунікації передбачає не тільки аналіз тексту як продукту, але і вихід на рівень контексту соціальної ситуації, для того щоб простежити зв'язок тексту з іншими текстами, дискурсивними і громадськими практиками.

П. Верт описує принципи дискурсу, виділені за аналогією з принципами мовного спілкування (за Г. П. Грайсом) [88]:

- комунікативність (інформативність) передбачає, що дискурс завжди повинен служити певним цілям і бути ефективним для їх досягнення, якщо немає доказів протилежного;

- зв'язаність, крім патологічних випадків, відповідає за необхідну і достатню наявність складових елементів (об'єктів, подій, пропозицій);

- кооперація проявляється в тому, що промовець передає слухачу ту інформацію, яка необхідна для досягнення наміченої ним мети. При цьому обидва не вводять один одного в оману, відмовляючись від інформації, що не має відношення до справи.

Поняття дискурсу часто асоціюється з типами і формами мовлення. Ф. С. Бацевич подає перелік типів дискурсу (теле- і радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, рекламний дискурс, політичний, релігійний), серед яких він також називає літературний дискурс [5].

Таким чином, всі перераховані вище дослідження і визначення поняття "дискурс" внесли значний внесок у подальший розвиток лінгвістики, проте прийти до спільної думки з даного питання фахівцям як і раніше не вдається. Можна стверджувати, що дискурс як теоретична категорія має польову будову, в центрі якого жанри, що максимально відповідають головному призначенню певної комунікації. Крім цього, ми вважаємо, що для сучасної лінгвістики вельми важливим є включення в дискурс цілого ряду компонентів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку з мовною діяльністю і комунікативною ситуацією.

1.2. Підходи до визначення художнього дискурсу у лінгвістичних студіях

Дискурс будь-якого типу є одним з найважливіших елементів поведінки та формування людини. Проведено незліченні дослідження того, як мозок формує думки у слова, і, насправді, спосіб спілкування формує мозок. Багато досліджень конкретно націлені на те, як носії різних мов по-різному розуміють поняття. Отже, створення та розповсюдження дискурсу є надзвичайно важливими для увічнення людської раси. Література є одним із основних способів ведення запису про дискурс та створення нових способів розуміння світу. Читаючи тексти з інших культур та інших періодів часу, ми краще розуміємо спосіб мислення авторів цих текстів. Справді, читання літератури з наших власних імовірних культур може краще виділити способи мислення та взаємодії. Оскільки кожна література є прикладом дискурсу, наше розуміння дискурсу є життєво важливим для розуміння літератури.

Як зазначає О. С. Переломова, художній текст призначений для комунікації особливого роду. Він розрахований на особливий тип комунікантів і спеціальний розподіл ролей між ними. Питання про художній дискурс іноді набуває дискусійного характеру, бо існують думки, що художній текст як специфічне утворення не має дискурсу, тому що створення художнього тексту і його сприйняття не можна уявити як безпосередні складові одного комунікативного акту. До того ж в художній комунікації існує особливий код передачі інформації і засоби впливу на слухача або читача. Автор також керується певними установками, а також комунікативними намірами і прийомами естетичного впливу на адресата [49, 90].

У зв'язку з тим, що основним призначенням художнього дискурсу є емоційно-вольовий і естетичний вплив на тих, кому він адресований, тому головним фактором є його прагматична сутність. Функціонування художнього дискурсу неможливо поза діалектичних відносин: письменник - художній твір - читач. Традиційний підхід до аналізу художнього тексту передбачає вивчення текстових одиниць, граматичних категорій, зв'язків і стилістичних засобів.

Специфіка художнього твору полягає в мовленнєвій діяльності мовця. Тут маємо на увазі дискурсивну діяльність мовця, яка виходить за межі тексту і робить тлумачення художнього твору особливим типом дискурсу, бо не можна пізнати саму по собі мову, не виходячи за її межі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, конкретної мовленнєвої особи. Крім того необхідно враховувати і фактор читача, роль якого полягає в сприйнятті художнього тексту. Тому художній дискурс можна визначити як процес взаємодії тексту і читача. Художній текст є одним з компонентів акту художньої комунікації, представляючи особливу художню реальність, яка, з'єднуючись з дискурсами автора і читача, створює новий тип дискурсу – художній [50, 81]. І. Бехта вважає художній дискурс мовою усієї художньої літератури, яка реалізується у вигляді художніх творів: «Це система, яка функціонує у художній літературі як засіб відображення реальної чи вигаданої дійсності, як засіб передачі автором свого розуміння і сприйняття цієї дійсності, а також як засіб комунікації автора та читача» [9, 102].

Художній дискурс - когнітивний процес, пов'язаний з утворенням мовлення, створенням мовного твору, а текст - кінцевий результат процесу мовної діяльності, що має певну закінчену (і зафіксовану) форму. Взагалі дискурс художнього твору - це ідеальний вид комунікації, який здійснюється з максимально можливим усуненням соціальної реальності, традицій, авторитету, комунікативної рутини і має на меті критичне обговорення та обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації.

На думку Ю.М. Лотмана, простір художнього дискурсу виступає як необхідний посередник між літературою і мовою, між літературою і зовнішньою реальністю. Також Лотман описав специфічні ознаки художнього типу дискурсу, найважливіша з яких, він вважав, полягає в тому, що змістом повідомлення в такому дискурсі є особистість [42, 246].

Під художнім стилем можна також розглядати послідовний передбачуваний / непередбачуваний процес взаємодії тексту і реального читача. Однак текст без читача не вичерпний. Реально він існує в процесі його

сприйняття, при реконструкції тієї частини його змісту, яка прямо в тексті не виражена, але передбачається, що вона відома читачеві і залучається ним в процесі створення художнього дискурсу.

Художній дискурс – це втілення вербального повідомлення, яке передає предметно-логічну, естетичну, образну і емоційну інформацію, об'єднану в ідейно-художньому змісті тексту в єдине ціле. Провідні вчені та лінгвісти відносять художній дискурс до різних типів дискурсів, в кожному з яких виконується певна функція. Кожен лінгвіст тлумачить його по-своєму, з огляду на ті чи інші аспекти його природи. Вчені також відзначають, що художній дискурс можна характеризувати в рамках різних класифікацій типів дискурсу. За класифікацією Г. Почепцова, він відноситься до безадресного підвиду письмового типу дискурсу [52, 18].

У сучасній лінгвістиці немає єдиної таксономічної моделі, що впорядковує відносини між поняттями *художній текст / дискурс*.

Виникнення дихотомії - *художній текст / дискурс* - обумовлено прагненням сучасної лінгвістики підкреслити діалогічний і динамічний характер текстоутворюючих процесів і їх інтерпретації. Стосовно до художнього тексту термін дискурс став використовуватися з розвитком комунікативно-діяльнісного підходу, запропонованого свого часу Л.С. Виготським.

Художній дискурс в широкому розумінні являє собою матеріальну фіксацію процесу художньої комунікації і розглядається як цілеспрямована соціальна дія: процес взаємодії автора і адресата з мовними соціально-інтеракційними і культурними правилами. У вузькому сенсі під художнім дискурсом розуміють корпус літературних творів одного автора або сукупність всіх художніх творів даної епохи (дискурс як результат).

За своєю сутністю художній дискурс містить у собі відбиток культури на певному етапі розвитку суспільства. Дискурс художньої літератури сприяє

в першу чергу концептуалізації знань, що дозволяє використовувати їх в зв'язку з подальшим призначенням.

У найзагальнішому сенсі під дискурсом слід розуміти перш за все ідеологічно оформлену мовленнєву діяльність мовної особистості, яка формує вербальний простір конкретного наукового напрямку або мистецтва в рамках взаємодії з іншими безпосередніми учасниками цієї діяльності.

У ряді робіт вітчизняних авторів художній дискурс розуміється як процес текстобудівництва і процес читання (Н.В. Кулібіна, В.А. Миловидов, В.І. Тюпа). Зокрема, Н.В. Кулібіна пропонує розрізняти книгу як машинописний текст, і книгу в процесі читання її людиною. У першому випадку - це дійсно текст у всій його графічній завершеності від першого слова до останнього розділового знаку. У другому - це створюваний в процесі сприйняття дискурс, а саме - художній дискурс. Автор дослідження пропонує розуміти дискурс як «послідовний передбачувано-непередбачуваний процес взаємодії тексту і реального (а не уявного автором) читача, що враховує або що порушує «вказівки» автора, привнесення в текст своєї інформації, яка була відома і / або не відома письменникові ... »[39, 60].

Однією з основних відмінностей дискурсу художнього твору від інших типів дискурсу є мета автора, яка може бути описана наступним чином: письменник за допомогою свого твору здійснює спробу впливу безпосередньо на «духовний простір» читача як реципієнта з метою впливу на нього і внесення деяких змін. Під духовним простором в такому випадку розуміється система цінностей, знань, погляди на життя конкретної людини, сподівання і бажання, особистісні орієнтири.

Виходячи з цього, можна провести деякі паралелі між цілями, переслідуваними художнім дискурсом і дискурсом політичним, а особливо з ідеологічним дискурсом, але його головна відмінність від них - унікальність специфіки і параметрів організації тексту, значно відрізняє художній дискурс від інших видів.

Розмірковуюючи про мету художнього дискурсу, Н.Л. Галєєва зазначає, що текст, який містить параметр художності, пробуджує рефлексію, що приводить до утворення деякого простору розуміння, де рефлексія фіксується у вигляді духовних сутностей - смислів та ідей, які, в свою чергу, здатні збагачувати духовний простір людини. Під духовним простором розуміється при цьому сукупність смислових, ідейних парадигм, цінностей, почуттів, уявлень, знань, понять, віри, загальнокультурних феноменів [18, 22].

Іншою відмінною рисою художнього дискурсу від інших видів дискурсу є те, що художній текст має всередині особливу креативну дійсність, тобто його створення вироблялося під впливом уяви і творчої енергії автора, що обумовлює його умовний і, як правило, вигаданий характер. Відповідно, художній текст або дискурс у вузькому сенсі є вигаданим, в рамках якого співвідношення зображуваного світу з дійсністю носить опосередкований характер, має відбиток через індивідуально-авторське його сприйняття, трансформується відповідно до інтенції автора, тобто концептуалізується.

Наступною особливістю дискурсу художнього твору є те, що він володіє великим різноманіттям жанрових, тематичних, вікових та ідеологічних складових. За своєю структурою художній дискурс має різноманітний і неоднорідний характер, він як би складається з великої кількості «піддискурсів», які і створюють різноманіття всього твору.

Більш того, як уже було згадано, однією з, мабуть, основних відмінних рис дискурсу художнього твору, від інших видів дискурсу є те, що він містить в собі відбиток конкретної культури, що переважає на певному етапі розвитку суспільства.

Як стверджує Т.А. ван Дейк, невірно було б розглядати художній твір тільки як сукупність певних дискурсів, унікальність і своєрідність яких обґрунтовані виключно їх лінгвістичними ознаками. Найчастіше художні твори (особливо твори сучасної літератури) за своїми мовними, граматичними і семантичними ознаками несуттєво відрізняються, а іноді і взагалі ніяк не

відрізняються від інших типів дискурсів. При визначенні поняття художнього дискурсу найважливішу роль грають не ці ознаки, а безпосередньо його прагматичні функції [72].

Що стосується відмінностей різних типів дискурсів від художнього, можна відмітити, що взагалі художній твір може включати в себе будь-які види дискурсу, такі, наприклад, як політичний або релігійний дискурс, дискурс побутового діалогу, але при дотриманні повної відповідності цих дискурсів характерним мовленнєвим ознакам свого виду, вони все одно будуть художніми. Більш того, виходячи з факту, що ці дискурси включені в художній, для повідомлення, що укладається в них, втрачає сенс категорія правди і брехні щодо об'єктивної реальності. Автор політичного, ідеологічного дискурсу, дискурсу преси несе відповідальність за відповідність своїх тверджень істині. Якщо він спотворює в дискурсі декларовані ним факти, які він використовував джерела інформації, це є брехнею. Автор же в художньому дискурсі цієї відповідальності не несе: більш того, будь-яке спотворення ним джерел інформації, на які він посилається, будь-які маніпуляції з історичними реаліями та іншими подіями, що мали місце, або текстами не є помилковими в прямому розумінні цього слова - вони служать специфічним цілям художнього дискурсу. Ця особливість художнього дискурсу виражається і в використанні в художньому тексті концептуальних і мовних засобів, покликаних не тільки розповісти читачеві про яку-небудь подію, а й вплинути на його внутрішній світ.

Таким чином, своєрідність художнього дискурсу як комунікативно спрямованого вербального твору полягає в його культурологічній значущості і здатності втілювати в образній формі особливу художню картину світу, яка моделюється автором. Художній дискурс постає як продукт одного з найскладніших видів комунікації - літературної, суб'єктами якої стають не тільки автор і читач, але і персонажі. Тому реалізація антропоцентричного принципу при аналізі художнього дискурсу відкриває нові можливості за умови, що об'єктом дослідження виявляється персонаж як специфічна мовна особистість. Орієнтація на мовну поведінку персонажа або ліричного героя, що представляє

процес розгортання мовної взаємодії в умовах його художньої репрезентації, дозволяє вийти на аналіз персонажа або ліричного героя як мовної особистості у всій сукупності представлених в художньому дискурсі характеристик [Михайлов 2006].

В цій роботі ми розглянемо особливості функціонування художнього дискурсу та проаналізуємо мовленнєвий матеріал з точки зору того, як комунікативна ситуація виявляється в процесі створення тексту і впливає на мовленнєву організацію текстів даного жанру.

1.3. Комунікативно-прагматичний аспект вивчення текстових явищ

Характерною рисою лінгвістичної науки, починаючи з другої половини ХХ століття, є підвищений інтерес до емоційної сфери мовної особистості, до проблеми впливу сили слова, до можливості вивчення особистісних якостей комуніканта і його мовної діяльності в цілому, до питання взаємин між мовними знаками і тими, хто ними користується.

У зв'язку з цим фокус аналізу художнього тексту переміщується на прагматичний аспект, тобто вольовий і естетичний вплив на читача.

Однією з основних парадигм сучасних лінгвістичних досліджень є комунікативний підхід до вивчення тексту, який «базується на аналізі комунікативних обставин як найважливішого сенсоутворюючого компоненту тексту» [31].

Поштовхом до прагмалінгвістичних досліджень текстів став розвиток теорії мовленнєвої діяльності (Остін Дж., 1986), де вказується на подібність і відмінність між різними типами речень і відмінність в їх застосуванні, тобто з'являється думка про те, що існують закономірності не тільки в системі мовних одиниць, але і в їх вживанні.

Досліджуючи проблеми теорії лінгвістичної комунікації, А. Акмаджіан, Р.А. Демерс, Р.М. Харніш приходять до висновку, що відправною точкою

успішної комунікації є комунікативний намір мовця, який «не визначається тільки значенням сказаного виразу». У зв'язку з цим вони виділяють особливу значимість контексту комунікації, так як один і той же вислів може передавати різні значення в залежності від контексту. Тут автори вказують на те, що в ході реального спілкування комуніканти мають на увазі не тільки те, що вони говорять буквально і прямо, але і що часом говорять, використовуючи фрази, які в даному контексті мають переносне значення або ж значення, протилежне сказаному.

Такий комунікативно-соціально-прагматичний підхід до вирішення питань мовної діяльності обумовлений як необхідністю поглибити розуміння процесів пізнання, так і практичною потребою у виробленні засобів максимального впливу на поведінку людей. Спілкування - це соціальна орієнтація, в якій, як вважає Г.Г. Матвєєва, реалізується «приспосувальна» функція людини [46].

Сутність прагматичної інформації полягає у впливі відправника тексту на одержувача. Доцільно виділити прагматичну функцію як частину комунікативної функції, тому що прагматична функція грає величезну роль в акті спілкування. Вплив входить в комунікативну функцію як її складова частина. Цікаво, що О. Р. Лурія розглядав регулюючу, або прагматичну функцію слова окремо і вважав її однією з найістотніших [43].

Під прагматикою тексту Г.Г. Матвєєва вважає аспект функціонування мовних одиниць, вибір яких визначається інтенціональними завданнями впливу автора тексту, що враховує ситуативні умови акту спілкування і прийняті в даному функціональному стилі нормативні способи вживання мови. Прагматичні завдання автора художнього тексту - це емоційний вплив на одержувача. Для вирішення завдань впливу відправник свідомо чи несвідомо керується при створенні тексту певною стратегією. Цю діяльність відправника Г.Г. Матвєєва називає реалізацією деяких загальних прагматичних планів впливу на адресата. Це, перш за все, плани безпосереднього і прихованого впливу [45].

Прагматичний аспект аналізу граматичних категорій розробляється у загальному контексті прагматичного підходу до явищ мовної системи. При цьому варто враховувати, що вивчення мовної синтаксичної системи здійснюється з урахуванням даних аспектів, що дозволяє розглядати мовленнєві реалізації речення. Така система являє собою багаторівневе утворення та передбачає розгляд граматики у комунікативному аспекті, оскільки граматичні одиниці, будучи лінгвістичними знаками, виконують поряд із семантичною та синтаксичною функціями функцію прагматичну, причому, не ізольовано, а у складі речення-висловлювання як цілісної системи.

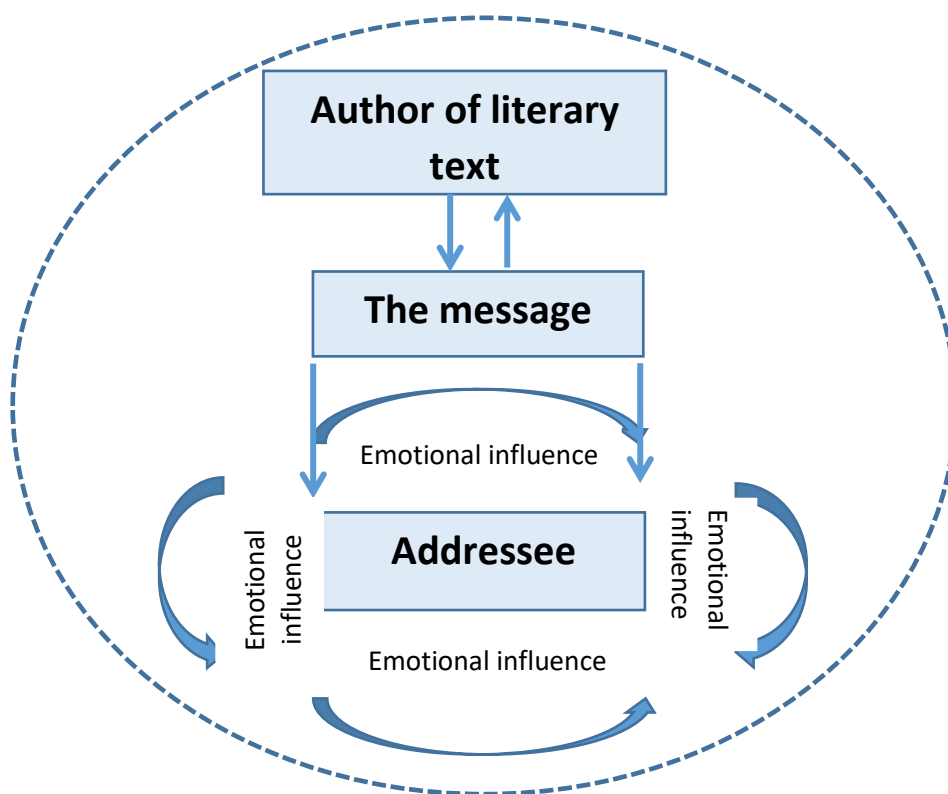
Таким чином, граматичні структури відіграють важливу роль у процесі комунікації, формуючи структуру висловлювання. Висловлювання є результатом взаємодії його власно-семантичного (тобто пропозиціонального) змісту з прагматичною настановою, що дозволяє узагальнити та обійняти все те, що, звичайно, розуміють під мовленнєвою ситуацією, яка націлена на комунікацію.

Сукупність комунікативно-прагматичних факторів, яка створює соціопсихологічну ситуацію конкретного мовленнєвого акту узагальнення та детермінує, тим самим, комунікативний однорідний смисл висловлювання, трактується як прагматична настанова. Центральним поняттям прагматичної настанови висловлювання виступає інтенція (комунікативний намір мовця), тобто спрямованість висловлювання на вирішення визначеного мовного завдання спілкування. Ситуація мовленнєвого спілкування – необхідний для комунікативного акту координаційний апарат висловлювання, оскільки комунікація в цілому реалізується в конкретних комунікативних актах. А елементарний комунікативний ряд «відправник – повідомлення – отримувач» виступає у ролі кванта комунікації. Якщо відсутній будь-який із цих компонентів, комунікативний акт неможливий. (див. Рис.1.1.) Важливим є те, що певна свобода вибору тих чи інших моделей мови мовцем є характерною особливістю комунікативного акту. Прагматика мовної одиниці змістовна. Якщо говорити про актомовленнєвий зміст висловлювання як про такий, що

відображає ситуацію комунікативного акту, то треба враховувати зміст висловлювання. При цьому прагматичний зміст співвідноситься з певними формально-мовними та просто мовними показниками.

У сучасній лінгвістиці найбільш розповсюдженими є два категоріальних підходи до визначення прагматичного аспекту мови:

- категорії, орієнтовані на мовця, які передбачають сприйняття ним висловлювання та можливості дати оцінку наданій інформації;
- категорії, орієнтовані на співрозмовника, які передбачають вплив на слухача, на особу, до якої звернено дане висловлювання – на адресата.

Рис. 1.1. Модель інтенціональної стратегії адресанта

Треба зазначити, що спрямовані адресантом у мовленнєвій інтеракції з адресатом висловлювання, є центральними при будь-якому підході до побудови моделі комунікативного акту.

Таким чином, визнаючи об'єктивну необхідність багатоаспектного вивчення тексту, слід виділити основні аспекти, пов'язані з характеристикою тексту як динамічної комунікативної одиниці вищого рівня. Розуміння тексту як «тексту в дії» призводить до висування на перший план його функціонального

аспекту, а орієнтація тексту на комунікативний процес акцентує увагу на його прагматиці.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Систематизуючи різнопланові роботи, присвячені дослідженню дискурсу, можна стверджувати, що дискурс — найзагальніша категорія організації мовного коду (засобів мовної системи) у спілкуванні, поле зустрічі особистостей у конкретних психологічних і соціальних обставинах. І так як даний термін використовується у різних значеннях, це дає змогу вченим стверджувати про «розмитість» його поняттєвих меж. Роль дискурсів в організації засобів мовного коду беззаперечно є дуже важливою і значною. Отже в нашому розумінні, дискурс можна вважати одночасно живим процесом спілкування і найзагальнішою категорією міжособистісної інтеракції. На основі узагальнення досягнень сучасної філологічної науки, аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, в даній роботі ми розглянемо особливості художнього дискурсу і художнього тексту, а також виявимо їхні відмінності. У художній комунікації найважливішу роль відіграє особа автора, а у сприйнятті й «дешифруванні» художнього тексту вагоме значення має читач, який надає йому особистісних смислів та перетворює на дискурс.

В цілому сьогодні можна говорити про три основні аспекти дискурсу, які є основою для його визначення. Ці аспекти описують дискурс, по-перше, як текстоутворюючу стратегію освоєння світу, по-друге, як когнітивно-тематичний міжтекстовий простір, що об'єднує в нечітку множину розсіяні в соціумі тексти, і нарешті, по-третє, як когнітивно-комунікативну подію, що розуміється як процес створення і рецесії тексту і включає, таким чином, учасників комунікація (адресанта і адресата) і сам текст.

Текст являє собою центральну ланку дискурсу або, навпаки, дискурс може бути визначений як «текст у розвитку». Текст і дискурс не є антиподами, вони

утворюють динамічну єдність. Осмислення тексту в системі дискурсу (а не в опозиції до нього) дає підставу говорити про його потенційно відкритий характер, або "дискурсивність" (тобто здібність породжувати читацьку дискурсію).

У всіх трьох аспектах дискурс розглядається в зв'язку з текстом, що є як результатом, так і джерелом дискурсивної діяльності учасників комунікації. Оскільки у випадку з художньою комунікацією його учасники (автор і читач) розділені в часі і просторі, то і генезис, і рецепція тексту здійснюються в режимі автокомунікації. Автор виходить зі своїх уявлень про адресата створюваного ним тексту: для нього це не реальна особа (особи), а якийсь ідеальний образ читача. Здійснюючи свою, авторську, дискурсію, продуктом якої є текст, автор закладає в нього інтерпретаційну програму для реального читача. При цьому він виходить зі своїх власних уявлень про адресата і його внутрішній світ. Читач, в свою чергу, перечитує текст на основі своїх інтерпретаційних гіпотез з приводу внутрішнього світу тексту, внутрішніх світів автора і свого внутрішнього світу, як його бачить автор. Тільки в процесі читацької автокомунікації, що стимулюється текстом, а значить, у співтворчості з автором, можливо естетичне переживання прочитаного - стан, при якому читач перебудовує свій внутрішній світ під впливом прочитаного, звільняючись від нав'язуваних йому різноманітними соціальними і дискурсивними практиками ролей та ідентичностей і відчуває переживання повноти своєї присутності в світі.

Багато в чому завдяки жанровому, тематичному і ідеологічному різноманіттю літературний текст має дискурсне різноманіття. Художній дискурс значним чином відрізняється від інших видів дискурсу - він має особливий характер взаємин і взаємодії між письменником і читачем, залучає культурні, естетичні і особисті знання про світ і відображення особливого ставлення до навколишньої дійсності.

РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕКСТОВОЇ СИТУАЦІЇ «ЕВТАНАЗІЯ» У РОМАНІ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU»

2.1. Поняття «текстова ситуація» у сучасній лінгвістиці

Текст - це засіб комунікації, впливу, надання естетичної насолоди, це означає, що за своєю природою він орієнтований на людину, яка його сприймає, і це зумовлює створення тексту з урахуванням сфери і середовища, в яких він буде сприйматися. Автор відбирає елементи змісту і мовні засоби, komponує їх у певній послідовності, яка дозволяє йому реалізувати комунікативну установку. Це означає, що комплекс екстралінгвістичних умов визначає відбір змісту і характер мовної тканини, вибір жанру і стилю [16].

У даному дослідженні зосереджуємо увагу на принципах моделювання текстової ситуації «евтаназія», а тому звертаємо нашу увагу на поняття текстової ситуації загалом, та текстової ситуації «евтаназія» зокрема.

Отже, текст міцно пов'язаний з соціальним середовищем і сферою комунікації. Т. Ван Дейк зазначав, що «зв'язні тексти на кшталт розповіді про яку-небудь подію не існують у вакуумі. Вони виробляються і сприймаються співрозмовниками слухачами в конкретних ситуаціях, в рамках широкого соціокультурного контексту». Вчений розглядав текст як феномен дискурсу, тобто соціально-комунікативної ситуації, в якій народжується і завершується текст [21].

Оскільки у тексті відбивається ця ситуація, це означає, що текст має характеризуватись такою істотною ознакою, як ситуативність. Ситуативність як текстова-дискурсивна категорія найбільш послідовно і повно описана в роботах з функціональної стилістики, лінгвістики тексту та теорії комунікації (В. Г. Гак, 1988), (К. А. Долінін, 1999; 2007), (В. І. Карасик, 2004; 2007), М. Н. Кожина, (В. Г. Костомаров, 2005), (В. В. Червоних, 1997) та ін. - представляють складові ситуації спілкування, особливості їх характеристики; (О. П. Воробйова, 1993), (О. А. Селіванова, 2002), (З. В. Тураєва, 2009) - піднімають питання ієрархії

текстових категорій і підкатегорій, деталізуючи категоріальні властивості тексту.

К. А. Долінін зазначає, що з приводу будь-якого тексту ми завжди можемо запитати: хто саме, кому, де, коли, в яких конкретно обставинах і яким конкретно способом адресується дане повідомлення [24]. Іншими словами, текст містить такі показники, за якими можна зорієнтуватися в ситуації відтворення або сприйняття мови. Тобто ситуативність - це властивість тексту відображати комунікативну ситуацію, комплекс тих екстралінгвістичних умов, під впливом яких відбувається породження і сприйняття тексту.

Під комунікативною ситуацією будемо розуміти складний комплекс зовнішніх умов спілкування і внутрішніх станів співрозмовників, представлених в мовному творі, що спрямовується адресату - так визначає зміст комунікативної ситуації Н. І. Формановська [61]. Вона висловила сутність, що повторюється в безлічі наукових дефініцій цього поняття.

Для більш повного і структуруючого уявлення реципієнта про комунікативну ситуацію В. І. Карасик виділив категорії ситуації спілкування:

- 1) учасники спілкування (статусно-рольові та ситуативно-комунікативні характеристики);
- 2) умови спілкування (пресупозиції, сфера спілкування, хронотоп, комунікативне середовище);
- 3) організація спілкування (мотиви, цілі та стратегії, розгортання і членування, контроль спілкування і варіативність комунікативних засобів);
- 4) способи спілкування (канал і режим, тональність, стилі і жанр спілкування) [32].

Крім адресата і адресанта в антропологічний центр ситуації спілкування можуть входити такі компоненти, що впливають на характер перебігу дискурсу, як спостерігач - присутній, але не має права втручатися в розмову (наприклад, глядач, слухач). На нього орієнтований текст, тому і характер мовного продукту в певній мірі залежить від цього компонента ситуації.

О. П. Воробйова пояснює текстову ситуацію як «тематично поєднаний змістовий компонент тексту, який репрезентує певну концептуальну ситуацію через комплекс мовних засобів, зображених у межах композиційно та структурно цілісного фрагменту тексту» [17].

Л. Г. Бабенко також підкреслює, що відносно тексту поняття ситуації стало використовуватися не тільки у якості позначення компонента його змісту, але і як інструмент вивчення самого тексту. Таким чином, у текстовій діяльності ситуація визначає семантику тексту, перебуваючи у його структурі представником відповідної предметної дійсності. Параметр ситуативності у цьому сенсі характеризує зміст тексту в аспекті його зв'язку з втіленою у ньому ділянкою дійсності [1].

А. П. Загнітко аналізує термін «**текстова ситуація**», виділяючи такі риси:

- 1) наявність мовного матеріалу;
- 2) визначення форм і способів викладу;
- 3) володіння комунікативними функціями;
- 4) характеризується комунікативною настановою на художнє зображення, полеміку, узагальнення, аналіз тощо [25].

Цікавої думки стосовно явища **текстової ситуації** дотримується Л. Г. Сутуліна. В її уявленні, текстова ситуація пов'язана з ментальним простором тексту. Під ментальним простором розуміється та різна інформація, що криється за семантичним простором тексту [56].

Для Ущиної В.А. комунікативна ситуація – це ситуація реальної дійсності, яка спершу проходить процес суб'єктивної інтерпретації учасниками комунікації та згодом здатна впливати на дискурс [59]. Комунікативна ситуація (прагматичний контекст) складається з таких факторів, як суспільні та історичні умови, що забезпечують процес комунікації, реальні часові й просторові умови, приналежність комунікантів до певної соціальної групи, а також мотиви та цілі комунікативної діяльності [60]. Оскільки комунікативна ситуація має подвійну спрямованість і становить складний комплекс зовнішніх умов спілкування і внутрішніх станів комунікантів, породжує мовлення та відзеркалюється в ньому,

тому визначаємо комунікативну ситуацію евтаназії як комунікативну подію та мовленнєву взаємодію її учасників в певних умовах виникнення емоції, її суб'єктивну інтерпретацію та соціальні стосунки.

Формановська Н.І. виокремлює такі компоненти комунікативної ситуації: адресант, адресат, тема, мотив, ціль, інтенція (задум), статуси й ролі, місце та час [61].

Деякі лінгвісти розглядають природу **текстової ситуації** як дослідження репрезентації певного поняття (певної категорії), тобто як текстову ситуацію, у якій сенс виникає внаслідок семантичного і структурного взаємозв'язку її компонентів.

Таким чином, текстову ситуацію «евтаназія» можна вважати репрезентацією поняття «евтаназія» у художньому тексті (у даному випадку – у романі Jojo Moyes «Me before you»).

В нашому дослідженні комунікативної текстової ситуації, ми будемо розглядати параметри, які характеризують процес спілкування, а саме:

- 1) суб'єкт мовлення (адресант);
- 2) об'єкт мовлення (адресат);
- 3) пресупозиція і тезаурус;
- 4) цілі та наміри учасників комунікації.

Окрім того, у сучасній лінгвістиці текстова ситуація розглядається як ситуація, яка представлена в рамках одного або кількох речень за допомогою слова-маркера (дієслова, прикметника, дієприслівника, дієприкметника, віддієслівного іменника) і іменних груп, що позначають учасників ситуації.

У нашому дослідженні будемо розглядати текстову ситуацію «евтаназія» як тематично-поєднаний змістовий компонент тексту, який репрезентує текстову ситуацію евтаназії (смерті, страждання, прощання з життям, безвихідного становища тощо) через комплекс мовних засобів, а саме – використання слова-маркера ситуації у межах одного речення або групи речень.

2.2. Лексикографічне потрактування поняття «евтаназія»

Етимологічно поняття **евтаназія** походить від наукової *Latin евтаназії* / *eut^hanásia* /, і це від грецької *εὐθανασία* / *eu^hthanasía* /, складається з префікса *εὐ* / *Eu* / «добре», «нормально»; слово *θάνατος* / *thánatos* / 'смерть' і суфікс іменника *~ síā* / *~ síā* /.

Морфеми *εὐ* / *Eu* / 'хороший', 'нормальний'; пов'язані з індоєвропейським коренем *wesu ~, «хороший». Вона також присутня в таких неологізмах, як *анеуплоїдія*, *еубактерії*, *евкаліпт*, *евкаліпт*, *еукаріот*.

Лексема *θάνατος* / *thánatos* / 'смерть' пов'язана з індоєвропейським коренем **d^h (u) enh* - «смерть». З тим же значенням її можна побачити в танатології, танатопраксії, танатонавте і танатоїде (а), афаназії, какотаназії, ортотаназії, дістаназії.

Граммема *sustantivante* ~ *síā* / *~ SIA* / походить від грецької мови, яка, в свою чергу, являє собою комбінацію двох жіночих суфіксів: *~ sí (s)* / *~ s (o)* від грецької *~ síς* / *~ sí* ~ / *~ sí* ~ / *~ sí* ~ / *~ sí* ~, що означає «дія», дуже поширена в грецькій науковій мові.

Суфікс *~ íā* від грецької *~ íā*, що означає «якість».

Етимологічно *евтаназія* означає: мирна смерть або смерть без фізичних страждань, схвалена іншими. Це антонім з *cacotanasia* або *distanasia* - лютість, упертість або використання всіх можливих засобів, щоб штучно продовжити життя і, отже, затримати наступ смерті у пацієнтів з раннім зникненням природного життя, навіть якщо там немає надії на одужання.

Розглянемо визначення поняття **евтаназія** за загальноприйнятими тлумачними та асоціативними словниками.

1) **Евтаназія** (від латинської *euthanasia* і від давньогрецького *εὐθανασία* - «хороша смерть», «мирна смерть») is the deliberate intervention to end a life with no prospect of cure. Euthanasia is practiced both in humans (medicine) and in animals of other species (animal euthanasia in veterinary medicine) [89];

2) термін **Ευθανασία** (грец. ευ — добре + грец. θάνατος — **смерть**) - the termination of human life in a quick and painless way. It is used for people who have an incurable disease and no longer want to suffer pain. The term "euthanasia" was first used by F. Bacon in the XVII century to define "easy death" (Wikipedia) [90];

3) **Euthanasia** - eu·tha·na·si·a /ˌjuːθəˈneɪziə \$ -ˈneɪzə/ noun [uncountable] - the deliberate killing of a person who is very ill and going to die, in order to stop them suffering, SYN - mercy killing (Longman Dictionary of Contemporary English) [79];

4) **Euthanasia** - eu·tha·na·sia | \ ˌyü-thə-'nā-zh(ē-)ə \ - the act or practice of killing or permitting the death of hopelessly sick or injured individuals (such as persons or domestic animals) in a relatively painless way for reasons of mercy («Merriam-webster dictionary») [82];

5) **Euthanasia** noun [U] UK /ˌjuːθəˈneɪzi.ə/ US /ˌjuːθəˈneɪzə/ - the act of killing someone who is very ill or very old so that they do not suffer any more.

Although some people campaign for the right to euthanasia, it is still illegal in most countries.

Similar definition «**mercy killing**» - noun [C or U] UK /'mɜːsi ˌkɪl.ɪŋ/ US /'mɜː.sɪ ˌkɪl.ɪŋ/ - the act of killing someone who is very ill or very old so that they do not suffer any more («Cambridge Dictionary») [70];

6) **Euthanasia** - noun /ˌjuːθəˈneɪziə//ˌjuːθəˈneɪzə/[uncountable] - the practice of killing without pain a person or animal who is suffering from a disease that cannot be cured. («Oxford Learner's Dictionaries») [85];

7) **Euthanasia** – NOUN – UNCOUNTABLE – UK /ˌjuːθəˈneɪziə/ - the practice of killing a very old or very ill person without causing them pain. When someone in this condition asks to be killed, the practice is called voluntary euthanasia. («Macmillan Dictionary») [81];

8) **Euthanasia** – noun – 1) The practice of killing a human being or animal for humane reasons, especially one suffering greatly or experiencing poor quality of life. 2) (archaic) An easy death, or the means to bring about such a death.

(© 2021 Ninjawords. Dictionary) [84];

9) **EUTHANASIA** — or mercy killing, painless killing of a person who has a painful, incurable disease or incapacitating disorder. («Britannica English vocabulary») [69].

В результаті аналізу словникових дефініцій виділяємо ядро поняття **евтаназія**: «*the practice of killing*» (практика вбивства) і «*the act of killing*» (акт вбивства).

До **додаткових** значень, згідно тлумачних словників, можна віднести: припинення (*the termination*), зупинку біологічних функцій (*the cessation of biological functions*); причину смерті (*the cause of death*); смертність (*the mortality*); кінець земного життя (*the end of earthly life*); перехід до вічного духовного життя (*the transition to eternal spiritual life*); стан, при якому людина перебуває під владою гріха (*the state in which man is under the power of sin*); час закінчення або факт закінчення (*the end time or the end fact*); згасання життя (*the extinction of life*), загибель (*a death*); спосіб смерті (*the way of death*); уособлення смерті (*the personification of a death*); інструмент смерті (*an instrument of death*); втрату духовного життя (*a loss of spiritual life*); громадянську смерть (*a civil death*); смертне ложе (*a deathbed*); момент смерті (*the moment of the death*); причину провалу (*the cause of the failure*), невдачі (*the failure*); зникнення (*a disappearance*), руйнування чогось живого (*a destruction of something alive*); вимирання (*an extinction*); акт вбивства (*the act of murder*), припинення страждань (*the ending of the suffering*), добровільне прощання з життям (*a voluntary farewell to life*), прискорення смерті (*the death hastening*), спокійна смерть (*the peaceful death*).

Синонімами слова euthanasia є assisted suicide, mercy killing, death, physician-assisted suicide, blood, foul play, homicide, murder, rubout, slaying, chance-medley, killing, manslaughter, bloodshed, butchery, carnage, decimation, destruction, massacre, slaughter, assassination, execution, hit, filicide, fratricide, matricide, parricide, patricide, regicide, uxoricide.

Поняття, які пов'язані з даним терміном:

- *допомога в самогубстві* - означає свідоме і навмисне надання людині засобів, процедур або того й іншого, необхідних для здійснення самогубства, включаючи поради про смертельні дози наркотиків, призначення таких смертоносних препаратів або їх постачанні. Воно виникає як бажання припинити неминучу смерть, тому що життя втратило сенс існування або стало болісно безнадійним. Слід зазначити, що в цьому випадку саме пацієнт добровільно і активно покінчує з життям, звідси і поняття суїциду;
- *какотаназія* - це евтаназія, яка проводиться без згоди потерпілого;
- *ортотаназія* - дозволяє вчасно померти без використання непропорційних і надзвичайних коштів для підтримки життя. У практичній термінології його замінили на «гідну смерть», щоб сфокусувати концепцію на стані (гідність) невиліковного пацієнта, а не на бажанні померти;
- *дістаназія* - складається з терапевтичної «жорстокості» або «жорстокості», за допомогою яких намагаються відстрочити момент смерті, вдаючись до будь-яких штучних засобів, незважаючи на те, що існує впевненість в тому, що немає можливості відновити здоров'я, щоб за всяку ціну продовжити життя хворого, що призведе до смерті в нелюдських умовах. Зазвичай це робиться відповідно до бажань інших (членів сім'ї, лікарів), а не у відповідності з істинними інтересами пацієнта;
- *адістаназія або антидістаназія* - припинення штучного продовження життя, що дозволяє припинити патологічний процес з існуванням пацієнта;
- *паліативна медицина* - підтверджує важливість життя і розглядає смерть як заключну стадію нормального процесу. Надана пацієнтам допомога не прискорює і не відкладає смерть, а забезпечує полегшення болю та інших тривожних симптомів і об'єднує психологічні та духовні аспекти лікування хворих. Вона пропонує підтримку хворим, щоб могли вести максимально активне життя до самої смерті, і рідним, щоб вони могли впоратися з хворобою і горем своєї коханої людини;
- *страждання* – отримання фізичної або моральної шкоди чи болю людьми, які регулярно страждають фізичним або психічним захворюванням.

Схема 2.1. Лексико-семантичне поле поняття «евтаназія»

Аналізоване нами поняття **евтаназія** репрезентується практично на всіх структурних рівнях мови: його вербалізаторами можуть бути морфема, лексема, словосполучення, пропозиція і текст.

До системи вербалізаторів аналізованого нами поняття **евтаназія** належать семи, конотація, лексеми, синонімія, антонімія, етимологія та гіпергіпонімічні відношення. Зокрема, носіями ідентифікаційної темпоральної семантики виступають лексеми сучасної літературної мови, слова різної частини мовної належності: іменники (смерть, кінець, край, загибель, втрата, прощання, омертвіння), прикметники (смертельний, кінцевий, хворий, бездиханний), прислівники (смертельно), дієслова (вбивати, стратити,

помирати).

Дієслова *euthanase* або *euthanize* (умертвити, провести евтаназію) походять від іменника *euthanasia* (евтаназія). В той час як зворотнє словотворення може змінювати частини мови або значення слова.

2.3. Використання поняття «евтаназія» у різних типах дискурсу

Як і інші терміни, взяті з історії, евтаназія має різні значення в залежності від її використання. Перше використання цього терміна зустрічається в текстах історика Светонія (бл. 70 пост. 126), який описав, як імператор Август (63-14 рр. До н.е.) «швидко і без страждань помер на руках своєї дружини. Лівія зазнала «евтаназії», про яку мріяла ». Термін був зареєстрований у медичному контексті Френсісом Беконом в XVII столітті, маючи на увазі щасливу, легку і безболісну смерть, під час якої «лікар зобов'язаний полегшити» фізичні недуги «тіла». Бекон казав про «зовнішню» евтаназію, термін «зовнішня» він використовував, щоб відрізнити її від духовної або внутрішньої евтаназії, яка стосувалася б «підготовки душі».

У визначення даного терміну прийнято включати поняття страждання. Оксфордський словник англійської мови зазначає «страждання, як необхідну умову пацієнта, який страждає від невиліковної і болісної хвороби або знаходиться в незворотній комі». Ще один елемент - це навмисність: смерть повинна бути навмисною, а не випадковою, і намір дії повинен бути «милосердною смертю». Також іде мова про важливість мотиву, стверджуючи, що «мотив становить вирішальну частину аргументу на користь евтаназії, так як він повинен відповідати найкращим інтересам людини, що приймає його, бо евтаназія повинна бути визначена як смерть, яка є результатом наміру однієї людини вбити іншу з використанням найбезболісніших засобів, мотивованим виключно інтересами вмираючого.

Правовий статус практики евтаназії в світі неоднорідний. Деякі країни декриміналізувати цю процедуру і прийняли відповідні закони для її виконання, в яких за запитом бере активну участь медична бригада. Евтаназія без явної згоди пацієнта, іноді неправильно іменується примусовою евтаназією, є незаконною в усіх країнах і вважається вбивством, за яке завжди суворо карається.

Евтаназія не є вузькою медичною проблемою, а концентрує в собі всю антропологічну проблематику сучасності і зачіпає фундаментальні підстави людського буття в світі.

Евтаназія - як здійснюване руками медиків цілеспрямоване прискорення смерті хворої людини (яке пояснюється, як правило, безнадією його стану і міркуваннями позбавлення його від страждань) - протягом 2500 років не признавалась в медицині, засуджувалася в суспільстві і переслідувалася за законом (про що, зокрема, свідчив обвинувальний вирок у справі нацистів-медиків, які практикували евтаназію в нацистській Німеччині в рамках доктрини «расової гігієни»).

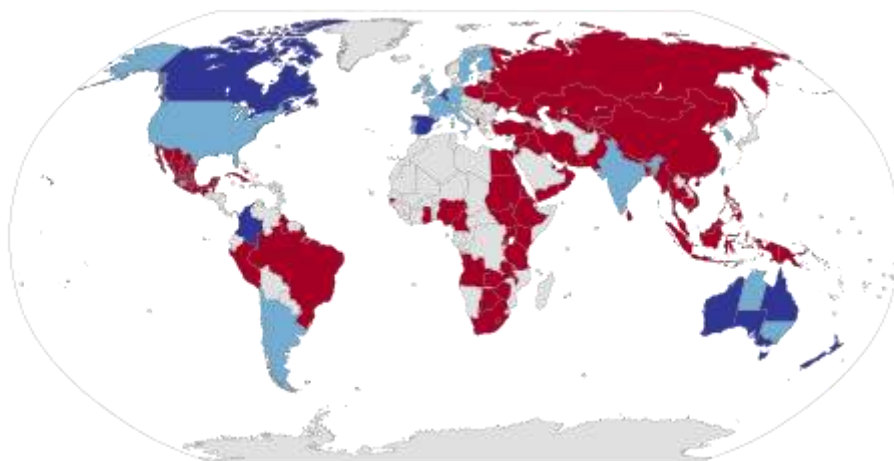
Однак, починаючи з середини 70-х рр. ХХ ст., ставлення до евтаназії стало змінюватися, що відобразилось в ряді випадків припинення заходів, які підтримували життя у важких хворих, судових рішеннях з цього приводу, в низці дискусій, котрі відкрито поставили під сумнів авторитет сформованих нормативів медичної етики, включаючи заборону на евтаназію, і гуманістичної традиції в цілому.

Наприклад, у визначенні статей кримінального законодавства цей термін не використовується, але використовуються поняття «вбивство» або «допомога у вчиненні самогубства». Питання про те, хто має право на евтаназію, не вирішене. Лікар, кандидат, схвалений пацієнтом, але переважно третя особа, незацікавлена особа. Існують розбіжності щодо того, хто має право просити про евтаназію. Це стосується віку людини, її психічного стану, дієздатності та діагнозу. Не менш важливим є питання про юридичну силу прохання про евтаназію у письмовій чи усній формі. Усі ці питання мають вирішуватися міжнародним правом та законодавством окремих держав. Можна зробити

висновок, що проблему еутаназії неможливо вирішити лише на національному рівні. Проблема еутаназії не зачіпає жодних конкретних сфер суспільного життя і давно вийшла за межі дискусій у медицині та праві.

У країнах, де ця практика легалізована еутаназія проводиться щодо повторного прохання пацієнта під наглядом медичної бригади. Процедура безкоштовна, автономної, добровільної, навмисної, продуманої і свідомої в разі якщо ця обставина неможливо, коли на це ясно і ясно вказує життєва воля пацієнта. (див. Рис.2.1.)

Еутаназію слід відрізнити від допоміжного самогубства, коли саме пацієнт сам виконує введення ліків, щоб покласти край своєму житті.

Статус еутаназії у світі:

- Еутаназія діє легально: Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Канада, Колумбія, Іспанія, Нова Зеландія і штати Південна Австралія, Західна Австралія, Квінсленд, Тасманія і Вікторія.
- Пасивна легальна еутаназія (відмова від лікування для продовження життя)
- Еутаназія незаконна
- Невідомо

Рис. 2.1. Статус еутаназії у світі

Загальноприйнятого термінологічного визначення еутаназії досі не існує. Автори, які намагаються сформулювати єдине поняття еутаназії, роблять акцент на

різних аспектах досліджуваного феномена - або переважно на результаті (смерть пацієнта) (Громов А.П., Зильбер А.П.), або на діях, що ведуть до цього результату і віднесених до суб'єкту цієї дії (Балашов Л.Є., Тищенко П.Д.), або на мотивах відповідних дій і їх оцінці (Іванюшкін А.Я., Чернега К.А.), або на контекстуальних умовах (Крилова Н.Є., Івченко І. О), або на широкій рефлексії з приводу розглянутого феномена (Силуянова І.В., Юдін Б.Г.), або схильні вживати метафору (Ковальов М.І.) [20; 51; 29; 38; 62; 36; 65].

Існує визнана класифікація евтаназії (Іванюшкін А.Я., Рибін В.А. і Дюкарева А.М.), утворена трьома групами парних категорій, які досить повно описують можливі практичні ситуації:

- активна - пасивна,
- добровільна - примусова,
- пряма - непряма.

Активна евтаназія - це цілеспрямовані дії медика, які безпосередньо викликають смерть хворого, так би мовити, «на голці»; пасивна евтаназія - це відмова від проведення заходів, підтримуючих життя, що веде до летального результату в більш віддаленому періоді, тобто ненадання допомоги хворому або пасивне санкціонування його вмирання. Добровільна евтаназія передбачає виконання прохання самого пацієнта про прискорення відходу з життя, що з боку лікаря виступає як сприяння самогубства; примусова евтаназія здійснюється до осіб, які не здатні висловити своє ставлення до даної маніпуляції. Під прямою евтаназією розуміють навмисні дії, що ведуть до настання смерті; непряма вказує на те, що летальний результат обумовлений цілим ланцюжком дій, в низці яких складно углядіти фатальну причину [27; 28; 53].

Оскільки проблема евтаназії не обмежується медичною сферою і включена до широкого загальнокультурного контексту, а також носить міждисциплінарний характер, є сенс узагальнити напрацьований матеріал у вигляді дискурсів, тобто розглянути дану проблему як єдину соціальну практику, представлену в різних аспектах.

Медичний дискурс є найважливішим, оскільки всі теоретичні висновки з приводу даної проблеми в якості кінцевої сфери застосування націлені на практику медицини, яка з часу свого виникнення функціонує у вигляді історично рухомої єдності «нормативів», виражених в Клятві Гіппократа, і «технологій», що розгортаються в різноманіття лікувально-діагностичних практик. У клінічній медицині досі не існує критеріїв, що дозволяють достовірно визначати ступінь безнадійності хворого і час настання його смерті (Громов А.П., Гурвич А.М.). З цих причин більшість медиків, за рідкісним винятком (К.Барнард, Долецкий С.Я.) висловлюються проти евтаназії (Блохін Н.А., Косарев Н.І., Орлов А. Н., Рябов Г.А., Тихоненко В .А. і ін.). Для медичного дискурсу характерна чітка персуазивність. Найпоширенішими лінгвостилістичними засобами персуазивності у медичному дискурсі, присвяченому проблемі евтаназії, є епітет, метафора, персоніфікація та перифраз. Наприклад, американські та британські противники легалізації евтаназії ефективно використовують перифрази, які формують негативне враження, у своїх медичних журналах вони жорстко критикують цю проблему: «*physician-assisted suicide: A recipe for elder abuse and the illusion of personal choice*» [71]; «*euthanasia or assisted suicide: the illusion of safeguards and controls*» [86], «*Physician-assisted suicide: compassionate liberation or murder?*» [77].

Прибічники процедури евтаназії використовують метафори та переконливі епітети для створення позитивного враження: «*physician-assisted suicide provides relief from suffering excruciating pain and prolonged agony at the end of life*» [67]; «*one's life by all reasonable estimate can no longer contain any but the most negative meaning – such as relentless pain and agony*» [80], «*euthanasia gives a way to relieve unbearable pain*» [87].

Дискурс біоетики. Біоетика або біомедична етика являє собою область міждисциплінарного знання, що виникло на стику медицини, етики, філософії та теоретичної біології як осмислення морально-світоглядних колізій, що виникають насамперед у медичній сфері та в науці по ходу впровадження новітніх технологій в практику (Д. Уіклер, Д. Брок, Каплан і ін., Р. Дворкін), але

виражають і більш опосередковані ефекти цього процесу по відношенню і до окремої людини, і до людства в цілому (Г. Йонас, Ю. Габермас, В. Хёсле, Юдін Б.Г.). Однак, більш поглиблене розуміння феномену евтаназії в рамках даного дискурсу виявилось проблематичним, про що свідчить зокрема та обставина, що теоретики, які стояли біля витоків інституалізації вітчизняної біоетики, сьогодні висловлюють прямо протилежні погляди щодо евтаназії, відстоюючи або категоричну заборону на неї, яка обґрунтовується міркуваннями релігійного порядку (Силуянова І.В.), або, навпаки, повну її легалізацію, яка спирається на міркування індивідуальної свободи і прав людини (Малеїна М.Н.).

Юридичний дискурс становить інтерес в плані тих висновків, до яких закономірно призводить логіка автономного вибору, заснована на доктрині «прав людини», яка є домінуючою в сучасній теорії права. Дотримуючись їх індивідуалістичного тлумачення, більшість юристів дійшли висновку про обов'язок суспільства гарантувати всі види і форми евтаназії (Дмитрієв Ю.А., Шленева І.В., Малиновський А., Тасаков С.). В цілому юридичний дискурс не може претендувати на самостійне вирішення проблеми евтаназії і має значення в тому сенсі, що вказує на неможливість обмежувати її розгляд рамками якогось ізольованого дискурсу.

Філософський дискурс. Спеціальних досліджень, присвячених проблемі евтаназії в філософському аспекті, чи не так багато, перш за все через те, що більшість професійних філософів висвітлюють її в рамках біоетичного дискурсу (Дворкін Р., Огурцов А.П., Соловйов Е.Ю., Юдін Б.Г. та ін.). Специфіка філософського дискурсу полягає тут в тому, що автори, які працюють в даному напрямку, вбачають у проблемі евтаназії не тільки логіку автономного вибору в біокомедичинському контексті, як в біоетиці, а й вираз більш глибоких соціокультурних тенденцій, і в деяких випадках навіть ставлять питання про продуктивність самих понять, які при цьому використовуються.

Релігійно-антропологічний і психотерапевтичний дискурси. Релігійно-антропологічний дискурс має обмежене значення, оскільки, по-перше, аргументація, яка використовується в його рамках, або догматична (Ж. Судо),

або в значній частині входить в дискурс біоетики (Силуянова І.В.). А по-друге, далеко не всі дослідники в обґрунтуванні того чи іншого розуміння проблеми вважають досить переконливою апеляцію до релігійних цінностей. В рамках сучасної «гуманістичної психології» (А. Маслоу, К. Роджерс) проблема евтаназії являє собою один з аспектів психотерапевтичної практики по відношенню до пацієнта, який перебуває в «граничній ситуації». На питання про її допустимість, тим більше за сприяння медиків, дається негативна відповідь (В. Франкл).

Однією з задач нашої роботи є аналіз текстової ситуації «евтаназія» в рамках художнього дискурсу.

2.4. Моделювання текстової ситуації «евтаназія» у сучасному англomовному романі Jojo Moyes «Me before you»

При розгляді текстової ситуації *евтаназія* нами був використаний метод комунікативно-прагматичного аналізу. Цілі і завдання комунікативно-прагматичного аналізу визначаються наступним чином: «Для створення культурно-лінгвістичного портрета слова слід не просто описувати історію його вживання і інтерпретації. Зіставлення етимологічного значення, семантики і прагматики слова має розкрити глибинні процеси, що відбуваються всередині його; з іншого боку, зіставлення «розкритого» механізму породження слова з реальними значеннями, словотлумаченнями дає можливість простежити особливості мислення» [2]. Таким чином, комунікативно-прагматичний аналіз включає схематизацію текстової ситуації та опис її складових елементів.

Для аналізу способів вербалізації художньої текстової ситуації *евтаназія* ми використали сучасний роман «Me before you» британської письменниці та журналістки Джоджо Мойєс, виданий у 2012 році. Вибір нашого дослідження цієї текстової ситуації обумовлений тим, що головною проблемою даного

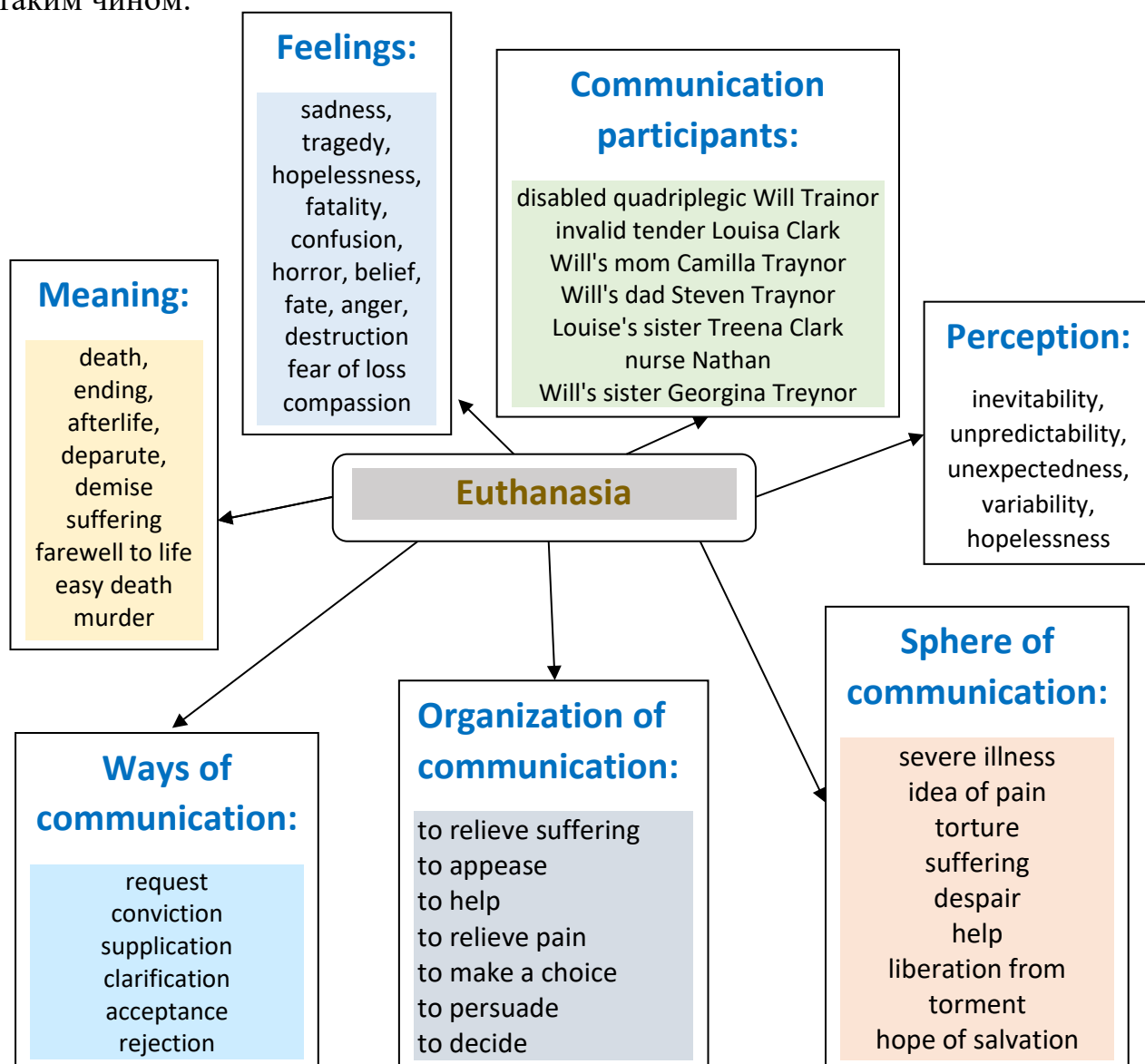
роману є філософські та морально-етичні питання добровільного прощання з життям, людського права на смерть, звільнення від страждань та прийняття вибору. Автор роману торкається тем, близьких до свого світосприйняття, бо в одному з інтерв'ю британському телеканалу вона розповіла, що все життя цікавиться морально-філософським аспектом смерті людини, сенсом життя, духовним надбанням, яке лишається в цьому світі, і з чим постане людина перед Богом. Також, за її словами, поштовхом до написання даного соціально-психологічного твору став власний досвід догляду за важкохворими близькими людьми: *“When I was writing the book, I had two relatives who required 24-hour care. I think if you live with that situation on a daily basis, you cannot fail but to ask yourself questions about quality of life and what we are doing for people alive, because of the advances in medical science but without necessarily the quality of life to offer them. So I guess all those issues were high in my mind when I wrote it.”*

Сюжет книги можна поділити на 2 частини – перша являє собою легкий, іронічний художній твір про непрості стосунки головних героїв Уїла Трейнора (молодого амбіційного, але важкохворого паралізованого квадріплегіка) та Луїзу Кларк (неординарної, чуйної та несміливої дівчини, яка працювала його доглядальницею), ці двоє відчували класичний спектр почуттів любовних романів – від ненависті до кохання; для читача сюжет другої частини книги виявився напрочуд серйозним та драматичним, автор тримав у напрузі до останнього моменту, а емоційна кінцівка змусила замислитись над людяністю, цінністю життя та його мінливістю.

Сюжетна лінія роману пронизана почуттями, емоціями, переживаннями, роздумами, безвихіддю та стражданнями, де апогеєм та кульмінацією стала добровільна процедура евтаназії головного героя Уїла.

Текстову ситуацію «*евтаназія*» за романом Моєса можна змоделювати

ТАКИМ ЧИНОМ:

Схема 2.2. Структура текстової ситуації «евтаназія» за романом Jojo Moyes «Me before you»

Розглянемо на прикладах більш конкретніше та проаналізуємо складники структури: *учасників комунікації, способи комунікації, сферу комунікації, організацію комунікації, почуття та сприйняття.*

Головними діючими кумунікантами в даній ситуації є:

- паралізований молодий чоловік Will Trainor, який, внаслідок автокатастрофи, фізично і морально страждає від невиліковного захворювання і не має змоги вести звичний йому спосіб життя;
- молода дівчина Louisa Clark, яка працює доглядальницею в домі Трейнорів та кохає Уїла;
- мати Уїла - Camilla Traunor, яка будь що намагається полегшити долю свого сина та вберегти його від задуманого вчинку;
- батько Уїла - Steven Traunor, який давно має власне життя і перебуває в родині лише через хворобу сина;
- сестра Луїзи - Treena Clark, яка порадами допомагає Луїзі справитися зі складною ситуацією важкого вибору Уїла – добровільної евтаназії;
- медичний фахівець Nathan, найманий для професійного медичного догляду за паралізованим хворим Уїлом;
- сестра Уїла - Georgina Treunor, яка переживає не скільки за свого брата, а за його рішення покінчити з життям шляхом евтаназії, тим самим заплямувати репутацію родини, бо вони люди публічні.

Сфера комунікації в текстовій ситуації «*евтаназія*» пов'язана з:

1) **перебігом важкої та невиліковної хвороби Уїла:** Луїза шокована дійсним станом хвороби свого підопічного, коли медбрат Натан розповів їй про єдиний і неминучий фінал важкого захворювання Уїла –

«What, to see if he's getting any better?»

Nathan put his book down. 'He's not getting any better. It's a spinal cord injury.'

'But you do physio and stuff with him.'

'That's to try and keep his physical condition up – to stop him atrophying and his bones demineralizing, his legs pooling, that kind of thing.'

When he spoke again, his voice was gentle, as if he thought he might disappoint me.

'He's not going to walk again, Louisa. That only happens in Hollywood movies. All we're doing is trying to keep him out of pain, and keep up whatever range of movement he has.'

'Does he do this stuff for you? The physio stuff? He doesn't seem to want to do anything that I suggest.'

Nathan wrinkled his nose. 'He does it, but I don't think his heart's in it. When I first came, he was pretty determined. He'd come pretty far in rehab, but after a year with no improvement I think he found it pretty tough to keep believing it was worth it.'

'Do you think he should keep trying?'

*Nathan stared at the floor. 'Honestly? **He's a C5/6 quadriplegic. That means nothing works below about here ...**' He placed a hand on the upper part of his chest. 'They haven't worked out how to fix a spinal cord yet.'» [83, 36].*

Згодом Луїза детально вивчила всі види фізичних мук Уїла - «*There were all sorts of things that caused him pain. There were **the general aches that came with loss of muscle** – there was so much less holding him up, despite Nathan's best attempts at physio. There was **stomach pain** from digestive problems, **shoulder pain, pain from bladder infections** – an inevitability, apparently, despite everyone's best efforts. He had a stomach ulcer from taking too many painkillers early on in his recovery, when he apparently popped them like Tic Tacs. Occasionally, there were **pressure sores**, from being seated in the same position for too long. A couple of times Will was confined to bed, just to let them heal, but he hated being prone. He would lie there listening to the radio, his eyes glittering with barely suppressed rage. Will also got **headaches** – a side effect, I thought, of his anger and frustration. He had so much mental energy, and nothing to take it out on. It had to build up somewhere. But the most debilitating was a **burning sensation in his hands and feet; relentless, pulsing**, it would leave him unable to focus on anything else. I would prepare a bowl of cold water and soak them, or wrap cold flannels around them, hoping to ease his discomfort. A stringy muscle would flicker in his jaw and occasionally he would just seem to disappear, as if the only way he could cope with the sensation was to absent himself from his own body. I had become surprisingly used to the physical requirements of Will's life. It seemed unfair that despite the fact he could not use them, or feel them, his extremities should cause him so **much discomfort**. Despite all this, Will did not complain.» [83, 48-49].*

Таким чином, автор робить наголос саме на цій сфері спілкування, бо хворобливий стан та безвихідне становище Уїла стають першопричиною подальшого розгортання подій, а також поштовхом для роздумів оточуючих Уїла людей щодо можливості продовження для нього такого способу життя або все ж таки звільнення від мук шляхом, який він обрав для себе;

2) **власними уявленнями** оточуючих Уїла **про його невгамовний біль, страшні муки і страждання**: перші враження Луїзи про Уїла - «*His grey eyes were lined with exhaustion, or the effect of **constant discomfort** (Nathan said he was rarely comfortable).*» [83, 23]; роздуми Луїзи в перші дні знайомства з тяжкохворим Уїлом - «*I wanted to feel sorry for him. I really did. I thought he was **the saddest person I had ever met**, in those moments when I glimpsed him staring out of the window. And as the days went by and I realized that his condition was not just a matter of being stuck in that chair, of the loss of physical freedom, but **a never-ending litany of indignities and health problems**, of risks and discomforts, I decided that if I were Will, I would probably be pretty miserable too.*» [83, 23]. Вона зрозуміла, що його хвороба стала не лише проблемою зі здоров'ям, а принизливим для нього станом у суспільстві та повсякденному житті, коли за нього мають піклуватися інші люди, а сам він не може дати собі раду;

3) **відчаєм** через рішення Уїла піти з життя, застосувавши процедуру евтаназії: Каміла Трейнор, мати Уїла, просить Луїзу слідкувати за діями свого сина, який має радикальні наміри - «*Oh God, please **don't let him have hurt himself . I panicked***» [83, 26]. Луїза в розпачі – «*I **hate the thought of leaving him. But I can't be part of this, Treen. I can't.***» [83, 63]. Коли Луїза зрозуміла, що всі її намагання змінити думку Уїла стосовно рішення про евтаназію не дали ніякого ефекту, і він до кінця впевнений у своєму виборі – «*I was raging now. Standing in front of him, **shouting like a madwoman**. 'Fuck you, Will Traynor. Fuck you. I wish I'd never taken this stupid job. I wish I'd never met you.'*» [83, 166].

Отже, через особливості комунікації героїв в стані розпачу і паніки Джорджо Мойєс показує драматургію роману і виводить його на новий рівень, де незвичністю сюжету (правом людини обирати собі смерть) автор знімає

обмеження логіки та дозволяє читачеві ширше розглянути питання взаємодії життя та смерті;

4) намаганням рідних Уїла допомогти йому впоратись з болем та постійними стражданнями, якомога більше **віддягнути вирок**, який він сам собі виніс, **прикрасити** його сумні і **згасаючі дні** розвагами і приємним проведенням часу: Каміла Трейнор заспокоює себе і рідних, що присутність доглядальниці змінить щоденні думки Уїла про його добровільне прискорення відходу від життя - «*'Yes. Louisa is here to make sure **nothing like that happens again.***» [83, 53]. Також це підтверджують її слова до доньки Джорджини – «*'Six months, George. He promised to give me six months. Now. I don't want you to mention this again, and certainly not in front of anyone else. And we must ... '* She took a deep breath. *'We must just **pray very hard** that something happens in that time **to change his mind.***» [83, 53]. Намагання родини уберегти сина від подальших кроків – «*...our lives would have to be spent in a state of constant vigilance, waiting for the next time, **waiting to see what horror he would inflict upon himself.** We would have to see the world through his eyes – the potential poisons, the sharp objects, the inventiveness with which he could finish the job that damned motorcyclist had started...*» [83, 56].

Найбільшу частину сфери комунікації персонажів займають саме вмовляння рідними Уїла відмінити своє рішення, переключити його увагу на яскраві фарби життя, на полегшення страждань хворого у фізичному та душевному сенсі, а також зробити все від них залежне, щоб відтермінувати той час, який залишився у них для спільного перебування, наповнити його любов'ю і радістю;

5) **надією** люблячих Уїла людей **на його порятунок від смерті**: Каміла - «*I never set out to help **kill my son.***» [83, 53].

Стівен - «*'He'll change his mind,' Steven said. 'There's still a long way to go.'*» [83, 61].

Сестра Луїзи теж намагалася допомогти - «*'You change his mind. You said he spends most of his time indoors, right? Well, start with something small, then once*

*you've got him out and about again, you think of every fabulous thing you could do for him, everything that might make him want to live – adventures, foreign travel, swimming with dolphins, whatever – and then you do it. I can help you. I'll look things up on the internet at the library. I bet we could come up with some brilliant things for him to do. **Things that would really make him happy.**'» [83, 64].*

Великі сподівання закоханої дівчини - «*I had a hundred and seventeen days in which **to convince** Will Traynor that he had a reason **to live.**» [83, 70].*

Наведені приклади діалогів та монологів свідчать про надію всіх небайдужих до Уїла людей, що їм вдасться зберегти йому життя, що у них є час для цього, що є безліч варіантів зробити його щасливим, і тим самим змінити його думки про неминучу процедуру евтаназії;

б) **правом** Уїла **на звільнення** від тяжких мук: єдину річ, яку Уїл міг виконати самотійно, це зробити вибір між власним життям та смертю, бо, за його словами, те, що він мав останніми роками, це не було життям в його звичній формі і в його уяві –

«*'Are you really telling me you'd stick around if I was paralysed from the neck down?'*

'Of course I would.'

'No, you wouldn't. And I wouldn't expect you to.'

'Well, I would.'

*'But I wouldn't want you there. **I wouldn't want someone staying with me out of pity.'***

'Who says it would be pity? You'd still be the same person underneath.'

*'No, I wouldn't. **I wouldn't be anything like the same person.**' He wrinkled his nose. **'I wouldn't want to live. Relying on other people for every little thing. Having strangers wipe your ass...»** [83, 27].*

На прохання Джорджини завадити Уїлу вчинити процедуру евтаназії, мати відповіла, що треба поважати його вибір -

«*'You can't let him do this, Mum. You have to stop him.'*

***'It's not our choice, darling.»** [83, 53].*

В уявленні сестри Уіл не має власного права на такий вибір, бо він, як член сім'ї, заплямовує репутацію відомої на всю країну родини, для неї питання евтаназії брата носить не морально-етичний характер, а підриєв соціального статусу родини – «*'But Dignitas? It's just wrong. I know it's hard for him, but it will destroy you and Daddy. I know it. Think of how you would feel! **Think of the publicity! Your job! Both your reputations! He must know it. It's a selfish thing to even ask. How can he? How can he do this? How can you do this?'***» [83, 53].

Його принижувало те, що він не міг розпоряджатися своїм життям, як того хотів - *'If you'd bothered to ask me, Clark. If you'd bothered to consult me just once about this so-called fun outing of ours, I could have told you. I hate horses, and horse racing. Always have. But you didn't bother to ask me. You decided what you thought you'd like me to do, and you went ahead and did it. **You did what everyone else did. You decided for me.**'* [83, 78].

Приготування Уіла до смерті як звільнення від страждань - *"What you have told me, what you have done in bringing me here...knowing that, somehow, from that complete arse, I was at the start of this, you managed to salvage something to love is astonishing to me. But...I need it **to end** here. No more chair. No more pneumonia. No more burning limbs. **No more pain and tiredness** and waking up every morning already wishing **it was over**. When we get back, I am still going to go to Switzerland. And if you do love me, Clark, as you say you do, the thing that would make me happier than anything is if you would come with me. So I'm asking you - if you feel the things you say you feel - then do it. Be with me. **Give me the end I'm hoping for**"* [83, 165].

Навіть в останні хвилини перед процедурою евтаназії Уіл був впевнений у своєму рішенні – «*'You still don't get it, Clark, do you?'* I could hear the smile in his voice. *'**It's not your choice.**'*» [8, 181]. «*'Louisa, **nothing** was ever going to **change my mind**. I promised my parents six months, and that's what I've given them. You have made that time more precious than you can imagine. You stopped it being an endurance test –'*» [83, 166].

Тому навіть кохання до Луїзи не вплинуло на його рішення прийняти смерть - «*'**I am not designed to exist in this thing** – and yet for all intents and*

purposes it is now the thing that defines me. It is the only thing that defines me. '» [83, 165].

*«"If you're here, you accept it's my choice. This is the **first thing** I've been in control of since the accident."*

"I know."

*And there it was. He knew it, and I knew it. **There was nothing left for me to do.** Do you know how hard it is to say nothing ? When every atom of you strains to do the opposite? I just tried to be, tried to absorb the man I loved through osmosis, tried to imprint what I had left of him on myself. I did not speak... "» [83, 163].*

Письменниця зображує конфронтацію поглядів Уїла та його рідних щодо ситуації евтаназії. Ця сфера комунікації пов'язана з прийняттям іншими права людини розпоряджатися власним життям. Оточенню Уїла далось дуже важко і боляче розуміння, що кожна людина може обирати кінець свого існування в цьому світі. Кульмінацією даної сфери спілкування стала вимушена згода рідних, які відчували його страждання і змирились з рішенням Уїла, проявивши тим самим найвищий ступінь любові до нього.

Тепер перейдемо до **сприйняття (perception)** текстової ситуації **«евтаназія»**, вона характеризується неминучістю (inevitability), непередбачуваністю (unpredictability), несподіваністю (unexpectedness), мінливістю (variability) та безнадійністю (hopelessness).

Прикладом розуміння **неминучості** ситуації служить сповідь матері Уїла, Каміли Трейнор, яка спочатку не хотіла навіть чути про прохання сина щодо поїздки в Швейцарію та надання дозволу на процедуру евтаназії. *«When Will first told me what he wanted, he had to tell me twice, as I was quite sure **I could not have heard him** correctly the first time. I stayed quite calm when I realized what it was he was proposing, and then I told him he was being ridiculous and I walked straight out of the room. It's an unfair advantage, being able to walk away from a man in a wheelchair. There are two steps between the annexe and the main house, and without Nathan's help he could not traverse them. I shut the door of the annexe and I stood in my own hallway with the calmly spoken words of my son still ringing in my ears...**He***

repeated his request every time I went in to see him until I almost had to persuade myself to go in each day. I don't want to live like this, Mother. This is not the life I chose. There is no prospect of my recovery, hence it is a perfectly reasonable request to ask to end it in a manner I see fit... Two weeks later, I told Will, 'Yes.' Of course I did. What else could I have done?» [83, 56-57].

Потім згодом, вже повністю усвідомлюючи невідворотність намірів сина, вона оголошує вирок – «*You must know by now that if Will decides to make himself unreachable, there is little anybody can do about it.*» [83, 61].

Мінливість поглядів Луїзи стосовно внутрішньої холодності Каміли і прийняття добровільної смерті (**euthanasia**) сина простежуються в таких частинах тексту: спочатку вона засуджує її дії «*But to actively, to voluntarily play a part in her own son's death?» [83, 55]*, а потім змінює своє ставлення «*When I was not angry, I was sad. I would recall the slight break in her voice as she tried to comfort Georgina, and feel a great sadness for her. She was, I knew, in an impossible position.*» [83, 59].

Безнадійність ситуації більш за все простежується наприкінці роману, коли рідні зробили все можливе, щоб Уіл змінив своє рішення, але все марно «*It's not enough for me. This – my world – even with you in it. And believe me, Clark, my whole life has changed for the better since you came. But it's not enough for me. It's not the life I want'.... It's nothing like the life I want. Not even close.*» His voice was halting, broken.» [83, 164].

Цей непохитний вибір став **несподіваним** ударом для всіх, Каміла теж сподівалась, що остання подорож, яку вигадала Луїза, змінить його думки про евтаназію «*You ... you said you thought he was happy. You said you thought this might change his mind.*» She sounded desperate, as if she were pleading with me to say something else, to give her some different result.»

На що Луїза навіть не змогла нічого відповісти: «*I couldn't speak... 'I'm sorry,' I whispered, so quietly that she could not have heard me.*» [83, 169].

Почуття, які супроводжували ситуацію евтаназії: сум (*sadness*), трагедія (*tragedy*), безнадійність (*hopelessness*), фатальність (*fatality*), розгубленість

(*confusion*), жах (*horror*), засудження (*conviction*), доленосність (*fate*), злість (*anger*), руйнування (*destruction*), страх втрати (*fear of loss*), співчуття (*compassion*).

Проводячи паралель «евтаназії» зі смертю, одними з найперших асоціацій є жах, трагедія, сум і **страх втрати**. Про це говорить Луїза: «*But mostly I felt filled with horror. I was haunted by what I now knew. How could you live each day knowing that you were simply whiling away the days until your own death? How could this man whose skin I had felt that morning under my fingers – warm, and alive – choose to just extinguish himself? How could it be that, with everyone’s consent, in six months’ time that same skin would be decaying under the ground?*» [83, 172].

Фатальність для Луїзи виявилась в останніх словах коханого: «*If you’re here, you accept it’s my choice. This is the first thing I’ve been in control of since the accident.*’

I know.’

And there it was. He knew it, and I knew it. There was nothing left for me to do.» [83, 180].

В розпачі породжувалось почуття **злості** Луїзи: «*I was angry with her and angry with Will. Angry with them for letting me engage in a facade. I was angry for all the times I had sat and thought about how to make things better for him, how to make him comfortable, or happy.*» [83, 51]; і почуття **злості** Каміли: «*I was so furious, you see, that all around me were things that could move and bend and grow and reproduce, and my son – my vital, charismatic, beautiful boy – was just this thing. Immobile, wilted, bloodied, suffering. Their beauty seemed like an obscenity.*» [83, 56].

Почуття **засудження** теж мало місце: «*But you’re ... you’re going to take him to that place where people commit suicide. Dignitas.*’

No. I am going to do everything I can to ensure he doesn’t do that.’» [83, 61].

Аналіз **способів комунікації** показав, що найбільш розповсюдженими видами в даній текстовій ситуації є прохання (*request*), переконання (*conviction*),

благання (*supplication*), з'ясування (*clarification*), прийняття (*acceptance*), відмова (*rejection*).

Спочатку Луїза не могла мовчки сприймати факт неминучості процедури евтаназії і єдиним виходом для себе вважала **ВІДМОВУ** від роботи, яку їй запропонувала мати Уїла: «*'Mrs Traynor, I really can't sit by and watch ... it's too weird. I don't want to be part of this.'*» [83, 62]. Також вона відмовлялась вірити, що її любові недостатньо для нього, що якби було більше часу, то все могло змінитись: «*Why is this not enough for you? Why am I not enough for you? Why could you not have confided in me? If we'd had more time, would this have been different?*» [83, 167].

А потім прийшло **ПРИЙНЯТТЯ** Луїзою вибору звільнення Уїла від земних мук через процедуру евтаназії, через тиху і спокійну смерть: «*I realized I was afraid of living without him. How is it you have the right to destroy my life, I wanted to demand of him, but I'm not allowed a say in yours? But I had promised.*» [83, 182].

Таким чином, проаналізувавши модель текстової ситуації «евтаназія» в романі «*Me before you*», можна зробити висновок, що система комунікації в даному випадку носить соціально-психологічний характер, бо в даній моделі ми відчуваємо динаміку змін у процесі спілкування. Оскільки в стосунках між комунікантами вагому роль відіграє їх ставлення до об'єкта комунікації (в нашому випадку до процедури евтаназії), то при співпадінні ставлення співрозмовників один до одного, ставлення до об'єкта розмови теж співпадають, і, навпаки. Такі компоненти структури текстової ситуації «евтаназія» як *почуття* та *сприйняття* надали важкого психологічного забарвлення не тільки даній ситуації, а всьому твору в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У рамках другого розділу магістерської роботи був проведений аналіз поняття «текстова ситуація» в сфері сучасної лінгвістики, в ході якого ми дійшли висновку, що поняття ситуації відносно тексту використовується не тільки у якості позначення компонента його змісту, але і як інструмент вивчення самого тексту. Текстова ситуація характеризується такими показниками, як наявність мовного матеріалу, володіння комунікативними функціями, визначення форм і способів викладу, цілі та наміри учасників комунікації, суб'єкт мовлення, об'єкт мовлення, комунікативна настанова на художнє зображення, полеміку тощо.

Розгляд потрактування поняття «евтаназія» дозволив нам скласти лексико-семантичне поле даного визначення. Також ми дослідили історію виникнення та використання поняття «евтаназія» у різних типах дискурсу: політичного, медичного, філософського, юридичного, біоетики, релігійно-антропологічного і психотерапевтичного.

А також представили власну модель текстової ситуації «евтаназія» на матеріалі сучасного британського роману Jojo Moyes «Me before you», виділивши складники структури: учасників комунікації, способи комунікації, сферу комунікації, організацію комунікації, почуття та сприйняття.

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ «ДОБРОВІЛЬНЕ ПРОЩАННЯ З ЖИТТЯМ»

3.1. Типологія комунікативних тактик та стратегій

Поняття комунікативних стратегій і тактик досліджували такі зарубіжні та вітчизняні лінгвісти, як: В. З. Дем'янков, О. Л. Факторович, Є. І. Шейгал, І. В. Труфанова, Є. В. Ключев, Г. Г. Матвеева, М. М. Добрякова, Ю. М. Иванова, О. С. Іссерс, Є. В. Шевченко, І. І. Гулакова, Н. А. Ощепкова, Т. П. Третьякова, О. Л. Федорова, В. О. Мультеева, О. Н. Паршина, М. П. Чуриков, О. В. Саприкіна, І. Є. Фролова, О. Є. Ярославцева, К. Заламун, Т. А. ван Дейк, А. Тіллманн, В. Холлі, Г. Вольф. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень з лінгвістики, науковці досі не представили однозначного визначення цього поняття. Ми розглянули та проаналізували визначення лінгвістів (Ф. М. Бацевич, І. Н. Борисова, М. Л. Макаров, О. О. Селіванова, О. С. Іссерс, Є. В. Ключев, Т. А. ван Дейк, Т. О. Толмачова).

У сучасній науці існує кілька визначень комунікативної стратегії. Зокрема, М. Л. Макаров, котрий дотримується прагматичного підходу у вивченні даного поняття, пропонує трактувати його як ланцюг рішень мовця, його вибір певних комунікативних дій і мовних засобів; реалізацію набору цілей в структурі спілкування [44]. При цьому дослідник вказує на необхідність здійснення мовного впливу на співрозмовника, що допоможе трансформувати поведінку останнього в потрібному руслі. Комунікатор змушений детально планувати акт спілкування, спираючись на свою мету і завдання, щоб забезпечити успіх свого повідомлення і здійснення власних цілей.

Відповідно до одного з найпоширеніших підходів до тлумачення поняття „комунікативна стратегія” у дискурсології остання визначається як реалізація намірів мовця, його глобальних і локальних цілей:

- „оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль та вибір дієвих кроків спілкування та їх глибокого видозмінення в конкретній ситуації” [6];
- низка рішень мовця, комунікативних виборів тих чи інших мовних дій та мовних засобів; реалізація набору цілей у структурі спілкування [44];
- „тип поведінки одного з партнерів у ситуації діалогічного спілкування, який зумовлений і співвідноситься з планом досягнення глобальної і локальної комунікативних цілей в межах типового сценарію функціонально-семантичної репрезентації інтерактивного типу” [55].

Т.А. ван Дейк описує комунікативну стратегію як якусь загальну інструкцію для кожної конкретної ситуації інтерпретації. При цьому за допомогою тієї чи іншої стратегії можуть досягатися як будь-які особисті цілі мовця, так і загальні соціальні цілі. На вибір же певної лінії мовної поведінки, на думку лінгвіста, впливає конкретний намір комунікатора, що виявляється в даній ситуації (когнітивно-дискурсивний підхід). З точки зору Т.А. ван Дейка комунікативну стратегію варто характеризувати перед усім як ознаку когнітивних планів, які являють собою загальну організацію певної послідовності комунікативних дій і включають ціль або цілі взаємодії, реалізація яких передбачає декілька способів, вибір яких регулюється комунікативною стратегією [21].

На думку О. С. Іссерс, яка продовжила розвивати підхід Т.А. ван Дейка, під комунікативною стратегією слід розуміти комплекс мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [30, 54]. При цьому лінгвіст пов'язує дане поняття безпосередньо з етапом планування, коли не тільки визначається сама стратегія, а й намічаються використовувані тактики, засоби і прийоми відповідно до загальної мети комунікації.

І.Н. Борисова стверджує, що комунікативна стратегія є способом організації мовленнєвої поведінки відповідно до задуму, інтенцій комунікантів. У широкому сенсі комунікативну стратегію розуміють як надзадачу мовлення, що диктується практичними цілями мовця. Комунікативна стратегія мовлення є способом реалізації задуму, вона передбачає відбір фактів та їх подання в

певному висвітленні з метою впливу на інтелектуальну, вольову та емоційну сферу адресата [14].

Є. В. Ключев під комунікативною стратегією розуміє "сукупність запланований мовцем і реалізованих в ході комунікативного акту теоретичних ходів, направлених на досягнення комунікативної цілі" [35].

З боку функціонального підходу О. С. Іссерс виділила основні та допоміжні стратегії. Основні стратегії характеризуються впливом на адресата й підкорення інших комунікантів. Основною стратегією є така, що найбільш значуща щодо ієрархії цілей та мотивів комунікантів. [30]. Допоміжні комунікативні стратегії характеризують конкретну розмову із чітко визначеними цілями. Допоміжні стратегії сприяють ефективному впливові на адресата, що досягається за допомогою правильної організації діалогової взаємодії. Серед допоміжних стратегій розрізняють такі: 1) прагматичні (комунікативно-ситуативні) - включають до свого складу стратегію самопрезентації, рольові й статусні стратегії, стратегії емоційного налаштування тощо; 2) діалогові - їх використовують з метою контролювання теми, ініціативи, ступеня розуміння під час спілкування; 3) риторичні - у рамках яких застосовують прийоми ораторського мистецтва, а також риторичні техніки, що націлені на здійснення ефективного впливу на адресата повідомлення [14].

Диференціація комунікації та спілкування передбачає три варіанти відносин між комунікативними партнерами:

- 1) суб'єкт-суб'єктні у вигляді діалогу рівноправних партнерів;
- 2) суб'єкт-об'єктні, характерні для комунікаційної діяльності в формі управління, тобто, комунікатор розглядає реципієнта в якості об'єкта комунікативного впливу, засобу досягнення своїх цілей;
- 3) об'єкт-суб'єктні, властиві комунікативній діяльності у вигляді емуляції – реципієнт цілеспрямовано обирає комунікатора в якості взірця для наслідування, а останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї участі в комунікативному акті [15, 26-27].

Наявність різних визначень даного мовного явища обумовлюється великою кількістю підходів до класифікації його видів. Найбільш розповсюдженим в сучасній лінгвістиці вважається розподіл комунікативних стратегій на конфронтаційні і неконфронтаційні (коопераційні) [15]. Стратегії першого типу орієнтовані, в першу чергу, на створення і підтримання конфліктних ситуацій. Дані стратегії орієнтовані на те, щоб, діючи активно і самостійно, комунікатор досягав своєї мети, не звертаючи уваги на інтереси партнера по комунікації. Найбільш часто дана стратегія представлена в трьох своїх різновидах: дискредитація, заклик і загроза. У той же час вона характеризується наявністю агресії, а в якості одного з основних засобів її реалізації виступає маніпуляція.

Неконфронтаційні або кооперативні стратегії, в свою чергу, передбачають досягнення мовцем власної мети за умови збереження балансу інтересів обох сторін, які беруть участь в комунікації. Такі стратегії протиставлені конфронтаційним, так як орієнтовані на пошук компромісу і характеризуються використанням більш «м'яких» прийомів і тактик. Тут слід говорити про необхідність виділення таких форм реалізації даних стратегій, як співпраця і заклик.

Т. О. Толмачова пропонує таку методичну типологію комунікативних стратегій, яка ґрунтується на мовленнєвих актах, об'єднаних у групи за принципом подібності функцій спілкування, а саме – обміном інформації, наданням оцінки або коментарів, вираженням емоцій, спонуканням та регулюванням відносин, підтримкою уваги:

- інформативна, яка представлена сукупністю мовленнєвих дій, націлених на повідомлення або отримання необхідної інформації і здійснюючих прямий або прихований вплив на вербальну / невербальну поведінку співрозмовника (повідомлення інформації, вираження згоди / незгоди, запит інформації, вираження прихованого волевиявлення);

- оцінно-впливова, що складається із мовленнєвих дій, спрямованих на здійснення аксіологічного впливу на співрозмовника, вербальне вираження

оцінки, думки, емоційного стану (прагнення створити необхідну комунікативну атмосферу, апеляція до цінностей, настанов співрозмовника, вербалізація оцінних суджень та емоцій, які їх супроводжують);

- емоційно-впливова, що охоплює мовленнєві дії, які виражають емоційний стан мовця (схвалення, симпатія, радість) з метою змінити психоемоційний стан співрозмовника або спонукати його до виконання якоїсь дії;

- регулятивно-спонукальна, яка полягає у поведінці одного з комунікантів у конкретній ситуації спілкування, що відповідає плану досягнення глобальних / локальних комунікаційних цілей і пов'язана з інтенцією мовця керувати поведінкою співрозмовника, спонукаючи його безпосередньо до здійснення дії (порада, прохання, скарга, вимога, наказ, аргументація тощо);

- конвенційна, яка може бути двох типів: соціально-конвенційна комунікативна стратегія (встановлення, розвиток, підтримання та обривання контакту) і комунікативна стратегія організації мовленнєвого висловлювання та підтримання уваги (правила етикету, вибачення, подяка, запит додаткової інформації, ввічливе переривання, запобігання комунікативного переривання, залучення співрозмовника до процесу спілкування, ухилення від обговорення неприємних для співрозмовника тем тощо) [58].

Тепер перейдемо до визначення комунікативної тактики та її різновидів.

Комунікативна тактика – 1) визначена поведінка на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного; 2) мовленнєві прийоми, які дають змогу досягнути комунікативної мети. Бондаренко Я.О. стверджує, що комунікативні тактики виконують функцію способів здійснення стратегії мовлення: вони формують складові діалогу (полілогу), групуючи й чергуючи відтінки розмови – оцінку, радість, горе тощо [11].

Найбільш розповсюджені комунікативні тактики визначила Селіванова О.О.:

- тактика аналіз «мінус» (повідомлення комунікатора носить вкрай негативний характер, в той час як негативні емоції по відношенню до описуваних подій виражаються імпліцитно за допомогою переважно лексичних мовних засобів; характерно прихований вплив - сугестивна функція);

- тактика звинувачення (приписування конкретній особі провини; викриття опонента здійснюється, як правило, за допомогою лексем з негативною конотацією; різновид - безособове викриття, коли комунікатор не називає на пряму свого супротивника, а лише вказує на нього, використовуючи невизначено-особисті пропозиції і дейктичні слова);

- тактика очорнення (умисне приниження, виставляння на показ слабких або негативних (іноді уявних) сторін опонента, груба насмішка над ним з метою підірвання його авторитету і позбавлення довіри мас, іноді використовується комунікатором з метою показати свою гідність, привабливість на тлі противника; дана тактика реалізується за допомогою використання лексем з негативною конотацією, найбільш часто функціонує в політичному дискурсі).

- тактика презентації (подання кого-небудь в привабливому вигляді для досягнення професійних або особистих цілей; висвітлення суб'єкта у виключно позитивному сенсі за допомогою лексем з позитивною конотацією; різновид - тактика самопрезентації; в той час, коли із засобу стає головною метою комунікації, вона може перетворитися на стратегію),

- тактика відведення критики (наведення комунікатором аргументів на чийсь користь з метою виправдати його вчинки, при цьому здійснюється дистанціювання від ситуації з метою показати аудиторії свою непричетність і об'єктивність по відношенню до описуваних подій);

- тактика спонукання (заклик до дії, до прийняття певної точки зору, переконання реципієнта вчинити вигідним для комунікатора чином; характерно використання займенника «ми» для створення у адресата відчуття причетності);

- тактика кооперації (апеляція до ідей і цінностей адресата з метою використання його у власних інтересах, що сприяє встановленню балансу у

відносинах комунікатор-реципієнт; максимальний ефект досягається за рахунок створення довірчої атмосфери);

- тактика обіцянки (зобов'язання виконати волю реципієнта після виконання нею будь-яких умов, в той же час важлива впевненість адресата в даних зобов'язаннях; дана тактика реалізується за допомогою використання дієслів доконаного виду в формі майбутнього часу);

- тактика попередження (застереження адресата від виконання будь-яких дій, які потенційно можуть завдати шкоди його репутації або сучасному стану справ);

- тактика провокації (підбурювання до дій, що характеризується негативними наслідками; тактика передбачає звернення мовця до тем-табу, заперечення загальнолюдських цінностей) [55, 240].

Розглянувши всі представлені визначення досліджуваних понять, вважаємо, що комунікативною стратегією є ланцюг рішень адресанта, зосереджений на плануванні процесу мовлення, кінцева мета якого – досягнути поставленої комунікативної цілі; комплекс мовленнєвих дій адресанта, спрямованих на досягнення його цілей. Комунікативна стратегія розглядається як сукупність мовленнєвих дій, направлених на вирішення загального комунікативного завдання адресанта повідомлення. А комунікативною тактикою можна вважати одну чи кілька дій, що сприяють реалізації стратегії. Комунікативна тактика – це конкретний спосіб реалізації інтенційної програми дискурсу, що підпорядкований комунікативній стратегії. Комунікативна тактика вирізняється динамічним характером, що уможливорює оперативне реагування на ситуацію, і безпосередньо залежить від мовленнєвих умінь та комунікативної компетенції комунікантів.

3.2. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям»

Специфіка художнього світу письменника характеризується різноманіттям лінгвістичних та стилістичних мовних засобів, які виражають авторський світогляд і його філософію життя. Індивідуальні авторські мовні засоби відображаються високим ступенем асоціативності, діалогічністю та неоднозначністю інтерпретації.

Як показав комунікативно-прагматичний аналіз при роботі з текстовою ситуацією *«евтаназія»*, найбільшу реалізацію комунікативної стратегії *«добровільне прощання з життям»* в тексті виявлено в стилістичних прийомах. Мовні засоби, такі як метафора, епітети, порівняння, метонімія та перифрази передають мовне втілення даної комунікативної стратегії на вербальному рівні.

Проаналізувати реалізацію комунікативної стратегії можна на формально-семіотичному рівні (звернення, особові займенники, дієслова наказового способу, вигуки, вставні слова на позначення аргументації тощо, повтори з метою привернення уваги, вибір певного стилю мовлення і т.д.), на когнітивно-інтерпретаційному рівні (збіг тезаурусів адресанта і адресата, їх ситуативних, енциклопедичних, референтних знань, уявлень про світ, спільні пресупозиції та здатність адресата декодувати прихований зміст повідомлення) і на мотиваційно-прагматичному рівні (врахування стратегій адресата, його соціально-рольового статусу, мети мовленнєвого контакту, дотримання етикетно-ритуальної поведінки тощо) [66].

Тож спробуємо розглянути та співставити протилежні тактики реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» Уїла та його оточуючих.

Тактики головного персонажа (важкохворого Уїла Трейнора)	Тактики оточуючих Уїла людей (Луїзи Кларк, Каміли Трейнор, Стіва Трейнора, Натана, Джорджини Трейнор, Тріни Кларк)
1. Зупинка власних страждань	1. Прагнення полегшити біль Уїла
2. Звільнення від психологічного болю	2. Прагнення оточити коханням і турботою
3. Пропозиція компромісу	3. Суперечки стосовно прийняття компромісу
4. Відстоювання права на припинення життя	4. Прагнення довести, що життя Уїла не відрізняється від інших
5. Маніпулювання почуттями рідних	5. Спроби переключення уваги з думок про евтаназію на жагу до життя
6. Вмовляння прийняти його вибір	6. Спроби переконання Уїла відмовитись від евтаназії

3.2.1. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» головного персонажа

У першу чергу проаналізуємо тактики Уїла Трейнора. Вони характеризуються чіткими невідворотними діями та словами, власною продуманою позицією та непохитністю поглядів щодо скрутної ситуації, яка склалася в його житті. Він використовував різні види маніпуляції, вмовляння рідних прийняти свій вибір, навіть пішов на компроміс і відстрочив задумане рішення, але все ж таки не відмовився від нього, бо до останнього відстоював право на припинення власного життя, мотивуючи нестерпністю не скільки фізичного болю, а психологічних страждань, що супроводжували його протягом хвороби і мали б продовжуватися до кінця життя. Про це свідчать наведені приклади тактик.

1. Тактика «Зупинка власних страждань»:

*'Do you need painkillers?' 'Yes ... strong ones.' 'Maybe some paracetamol?'
He lay back against the cool pillow with a sigh [83, 38].*

'I think it might be time for some painkillers.' Sometimes he was in so much pain that his face actually leached colour, turning to pale putty. Those were the worst days [83, 49].

I saw the mauve shadows that told of nights and nights of lost sleep, the furrow between his brows that spoke of silent pain [83, 50].

Лексичні засоби на позначення фізичного болю та страждання:

Nouns – *painkillers, paracetamol, a sigh, pain.*

Verbs – *need.*

Adjectives – *strong, so much, worst.*

Metaphors - *the furrow between his brows spoke of silent pain, mauve shadows that told, the cool pillow, lost sleep.*

Repetition – *nights and nights of lost sleep.*

Comparison – *his face actually leached colour, turning to pale putty.*

Бачимо, що хлопець знаходиться у постійних невгамовних стражданнях, які не дають навіть заснути, але він терпляче переносить біль.

2. Тактика «Звільнення від психологічного болю»:

'I want to be in Paris as me , the old me. I want to sit in a chair, leaning back, my favourite clothes on, with pretty French girls who pass by giving me the eye just as they would any other man sitting there. Not looking away hurriedly when they realize I'm a man in an overgrown bloody pram.' [83, 99].

'But I wouldn't want you there. I wouldn't want someone staying with me out of pity.' [83, 23].

'You thought you knew best. Everyone thinks they know what I need. Let's put the bloody photos back together. Give the poor invalid something to look at . I don't want to have those bloody pictures staring at me every time I'm stuck in my bed until someone comes and bloody well gets me out again. Okay?..' [83, 29].

Вербальними засобами тактики є прийом суперечності та заперечення (not, don't), модальне дієслово would в імперативних реченнях, що засвідчує впевненість автора у твердженнях:

Nouns - *the invalid.*

Verbs - *want to be, wouldn't want, don't want, gets me out.*

Participle - *not looking away, staying out of pity.*

Adjectives – *poor.*

Metaphors - *a man in an overgrown bloody pram, stuck in my bed.*

Comparison - *the old me.*

Найбільше за все його мучить розуміння, що до нього вже ніколи не повернеться минуле звичне життя без інвалідного візка, почуття жалю та сторонньої допомоги навіть у простих речах.

3. Тактика «Пропозиція компромісу»:

'Six months, George. He promised to give me six months. Now.' [83, 53].

'...And he had the advantage – he had nothing else to think about, you see?

Two weeks later, I told Will, 'Yes.' [83, 57].

'I tell you I love you and I want to build a future with you, and you ask me to come and watch you kill yourself?'

'I'm sorry... But I haven't got the luxury of time... I've had the consultations. The clinic agreed that I am a suitable case for them. And my parents agreed to the thirteenth of August.' [83, 165].

Семантична структура одиниць на позначення емоцій містить аксіологічні компоненти, внаслідок оцінювання афектованою особою певного фрагменту навколишнього світу та самої ролі конкретної емоції в людський життєдіяльності, зокрема у певному просторово-часовому відрізку. Єдине, на що Уіл погодився, це потерпіти ще півроку і дати змогу своїм рідним звикнути до думки про його фінальний крок у складному житті:

Nouns – *the advantage, six months, clinic, parents.*

Verbs - *promised to give, to be sorry, agreed.*

Adjectives – *suitable.*

Metaphors - *the luxury of time.*

4. Тактика «Відстоювання права на припинення життя»:

'I led a big life.' 'I am not designed to exist in this thing – and yet for all intents and purposes it is now the thing that defines me. It is the only thing that defines me.' [83, 165].

'If you're here, you accept it's my choice.' [83, 180].

'...But he tried ... ' she struggled over the words. 'Will tried to ... he tried to kill himself.' 'Daddy found him. Back in December. It was ... it was terrible.' [83, 53].

Право на свій вибір Уіл відстоював не тільки впевненими словами, а і спробами вчинити самогубство. Прагматична мета такої тактики виходить із перлокутивної або емотивної функції мови, суттю якої є вплив на свідомість адресата за допомогою характерних мовних засобів:

Nouns - *my choice.*

Verbs - *am not designed to exist, accept, tried to kill himself.*

Adjectives – *terrible.*

Metaphors - *led a big life.*

5. Тактика «Маніпулювання почуттями рідних»:

He couldn't bear it that in some way I had the power to dictate his future, that I had somehow become mother again - Каміла, мати. [83, 55].

There was a time when Will would have taken pleasure in saying no just to upset his mother – слова Стівена, батька Уіла [83, 149].

'When we get back, I am still going to go to Switzerland. And if you do love me, Clark, as you say you do, the thing that would make me happier than anything is if you would come with me.' [83, 165].

Щоб рідні зрозуміли і прийняли його рішення, Уіл навіть вдався до шантажу, маніпулюючи почуттями коханої та батьків. Маркером тактики є протиставні сполучники умови *if* та *as*, покликані переконати реципієнта у вірогідності та безсумнівності причини його остаточного вибору та підтримки адресатів, за якої він робить свій вчинок. Для емоційної забарвленості мовлення адресант застосовує інтенсифікатор *make me happier* та експресивно забарвлене звертання *if you do love me, as you say you do*, граючи на почуттях та обіцянках.

Verbs - *couldn't bear, would have taken pleasure in saying no to upset his mother, am still going to go, if you do love me, would make me happier, come with me.*

Metaphors – *had become mother again.*

6. Тактика «Вмовляння прийняти його вибір»:

'I don't want you to be tied to me, to my hospital appointments, to the restrictions on my life. I don't want you to miss out on all the things someone else could give you. And, selfishly, I don't want you to look at me one day and feel even the tiniest bit of regret or pity ... I can't live with that knowledge. I can't. It's not who I am. I can't be the kind of man who just ... accepts.'

He glanced down at his chair, his voice breaking. I will never accept this.' [83, 165].

'...I cannot for the life of me see how you can be content to live this tiny life.' [83, 103].

'I don't want to live like this, Mother. This is not the life I chose. There is no prospect of my recovery, hence it is a perfectly reasonable request to ask to end it in a manner I see fit.' [83, 56].

Однією з закономірних тактик Уїла були вмовляння і благаання стати на його місце і відчувати те, що відчуває він, а також дати зрозуміти оточуючим, що таке життя не для нього. Лексичне забарвлення тактики характеризується запереченнями та аргументацією:

Nouns - *the restrictions on life, someone else, regret or pity, not who I am, not the life I chose, no prospect of recovery.*

Verbs - *don't want you to be tied to me, don't want you to miss out, don't want you to feel, can't live, will never accept, cannot live, don't want to live, request to ask, to end it.*

Adjectives – *hospital, tiny, reasonable.*

Comparison - *man who just ... accepts.*

Metaphors - *voice breaking.*

3.2.2. Мовні засоби втілення тактик реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» оточення головного персонажа

Тепер розглянемо тактики реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» оточуючих хворого Уїла людей. Ці тактики є прямо протилежними до тактик Уїла, бо своїм завданням вони вважали зупинити реалізувати задумане та заохотити до життя небайдужу для них людину, оточити її любов'ю і турботою. В арсеналі друзів та рідних Уїла простежуються такі види тактик, як прагнення полегшити біль, спроби переконати відмовитись від процедури евтаназії, навіть прийняття пропозиції компромісу щодо відстрочення дати смерті, спочатку звісно вони хотіли створити Уїлу належні умови для ведення пристойного життя, потім вирішили довести, що життя у хворобі не відрізняється від життя здорових людей, намагаючись переключити його увагу з думок про евтаназію на жагу до життя. Більш конкретніше реалізацію вище зазначених тактик побачимо на прикладах.

1. Тактика «Прагнення полегшити біль Уїла»:

And then Will got pneumonia.

'How is he?'

'On oxygen. Stable.'

'It's not the first time, Lou. He gets a bit of bacteria in his lungs, his cough mechanism doesn't work like it should, he goes down pretty fast. I tried to do some clearing techniques on him Saturday afternoon but he was in too much pain. He got a fever out of nowhere, then he got a stabbing pain in his chest. [83, 150].

Look, Will doesn't sweat like we do. In fact he doesn't sweat at all from the point of his injury downwards. It means if he gets a slight chill his temperature gauge goes haywire. Go find the fan. We'll move that in there until he cools down. And a damp towel, to put around the back of his neck.' [83, 40].

It took almost forty minutes for Will's temperature to return to an acceptable level. While we waited for the extra-strong fever medication to take effect, I placed a towel over his forehead and another around his neck, as Nathan instructed. We

*stripped him down, **covered his chest** with a fine cotton sheet, and **set the fan to play** over it. [83, 40].*

Д. Мойєс використовує лексику, що позначає постійне перебування у хворобливому стані, який часом був стабільним, а часом погіршувався, щоб занурити в атмосферу боротьби зі страшною хворобою, це характеризується прикметниками та прислівниками *too much pain, stabbing pain, extra-strong fever medication*. Рідні намагались дати Уїлу пристойне життя: наймані працівники вгамовували його фізичні, а згодом і душевні страждання, постійні візити до лікарів, найсучасніші апарати та техніки для полегшення прегігу хвороби.

Nouns – *pneumonia, clearing techniques, pain, a fever, fever medication.*

Verbs – *tried to do, put a damp towel around the back of his neck, covered his chest, set the fan to play.*

Adjectives – *too much pain, stabbing, extra-strong.*

2. Тактика «Прагнення оточити коханням і турботою»:

*'Will has all **the medical care** we can **offer him**. What we want for him is somebody **robust ... and upbeat**. His life is ... complicated, and it is important that he **is encouraged to...**' 'Well, let's just say that his **mental welfare** is as **important** to us as his **physical welfare**. Do you understand?' [83, 13].*

*'I thought you were **bright** and **cheerful** and **different**. You didn't look like a nurse... I thought you might **cheer him up**. And you do – you **do cheer him up**, Louisa... you seem to be one of the few people who **are able to get through to him**.'* [83, 61].

*I would have to fill those little white rectangles with a lifetime of things that **could generate happiness, contentment, satisfaction or pleasure**. I would have to fill them with every **good experience** I could summon up for a man whose powerless arms and legs meant he could no longer make them happen by himself. [83, 70].*

*'But I **love you**. I do. I knew it when I left Patrick. And I think you might even love me a little bit.'*

He didn't speak. [83, 164].

*'I know we **can do** this. I know it's not how you would have chosen it, but I know I **can make you happy**. And all I can say is that you make me ... you make me into someone*

*I couldn't even imagine. You **make me happy**, even when you're awful. I **would rather be with you** – even the you that you seem to think is diminished – **than with anyone else in the world.**' [83, 164].*

Nouns – *the medical care, mental welfare, physical welfare, happiness, contentment, satisfaction, pleasure.*

Verbs – *offer, is encouraged to, cheer him up, are able to get through to him, could generate, love you, can do, can make you happy.*

Adjectives – *robust, upbeat, important, bright, cheerful, different, good.*

Comparison – *would rather be with you than with anyone else in the world.*

Якби хворобу Уїла можна було вилікувати одним коханням, то він би був здоровим вже наступного дня, бо турбота, відданість і почуття рідних до нього були безмежні і на якийсь час продовжили його життя. Ефективність даної тактики виявилась на деякий час дієвою, автор використав прикметники (*robust, upbeat, cheerful*) і дієслова заохочення та підбадьорювання (*encouraged to, cheer up, love, can do, can make happy*).

3. Тактика «Суперечки стосовно прийняття компромісу»:

*'I **can't believe** you're even **agreeing** to it. What about your religion? What about everything you've done? What was **the point** in you even **bloody saving him** the last time?'*

*Mrs Traynor's voice was deliberately calm. 'That's **not fair.**' [83, 53].*

'But you've said you'll take him. What does –'

*'Do you think for a moment that **if** I said I **refuse**, he **wouldn't ask someone else?**' ...*

*'...I do **care** about him, Mummy. I do. He's my brother and I **love** him. But I **can't bear** it. I **can't bear** even the thought of it. He's **wrong to ask**, and you're **wrong to consider** it. And it's not just his own life he **will destroy** if you go ahead with this.' [83, 53].*

*'... but I'm **confident** Will is **going to stick to his word.** He **has promised** me **six months**, and that's what I'll get. We **need this time**, Louisa. We **need this time to give** him **the idea** of there being some **possibility**. I **was hoping** it might plant the idea that there is a life he **could enjoy**, even if it wasn't the life he had planned.' [83, 61].*

*But mostly I felt filled with **horror.** I was haunted by what I now knew [83, 57].*

Нелегко дався запропонований Уїлом компроміс щодо відстрочення його задуму, і він для рідних став єдиним шансом змінити його наміри. Дана тактика характеризується покірністю та можливістю, елементами планування та ідейністю. Автор використав ряд лексичних засобів на позначення сумнівів, докорів та нарешті прийняття:

Nouns – *the point, six months, possibility, horror.*

Verbs – *can't believe, are agreeing, bloody saving him, refuse, wouldn't ask someone else, care, love, can't bear, will destroy, going to stick to his word, has promised, need this time, was hoping, could enjoy.*

Adjectives – *not fair, wrong to ask, wrong to consider, confident.*

4. Тактика «Прагнення довести, що життя Уїла не відрізняється від інших»:

I needed to tell him, silently, that things might change, grow or fail, but that life did go on. That we were all part of some great cycle, some pattern that it was only God's purpose to understand...A silent promise, if you like, that there was a bigger picture, a brighter future [83, 54].

He doesn't have to actually do anything, but it's about widening his horizons, right? We're letting him see what other handicapped people are doing.' [83, 66].

I began to compile a new list – things you cannot do with a quadriplegic. Go on a tube...Go swimming, without help...Go to the cinema...Go on a beach...Fly on aircraft...Go shopping...Go anywhere too hot, or too cold...Go anywhere spontaneously...Go out to eat...Go on long train journeys...Get a haircut if it had been raining...Go to friend's houses...Go down the hill from the castle in heavy rain...Go anywhere where there were likely to be drunks...Go anywhere where there might be crowds [83, 114].

Однією з тактик Луїзи та Каміли була спроба довести, що життя продовжується, і хвороба не є перешкодою для ведення звичайного способу життя, що все в руках Господа Бога, і ми не в праві вирішувати за нього. Ця тактика реалізована шляхом відображення зміни емоційно-психічного стану від зневіри до надії, використовуючи метафоричні прийоми та перелік дієслів дії:

Nouns – *life, God’s purpose, promise, handicapped people are doing.*

Verbs – *might change, grow, go on, go on a tube...go swimming, go to the cinema, go on a beach, fly on aircraft, go shopping, go anywhere, go out to eat, go on long train journeys, get a haircut, go to friend’s houses, go down the hill.*

Metaphors - *part of some great cycle, bigger picture, brighter future, widening his horizons.*

5. Тактика «Спроби переключення уваги з думок про евтаназію на жагу до життя»:

Will seemed a little happier when she was around. A couple of times I heard their conversations filtering through my open window, and I’m sure I heard Will laugh [83, 148].

But every time she mentioned something – white-water rafting, or bungee jumping or what have you – she would hold up a document in front of Will, showing other injured young men taking part, and say, ‘If I’m going to try all these things you keep saying I should, then you have to do them with me.’ [83, 38].

‘You know –’ Nathan leant towards me, reluctant for Will to see we were talking about him ‘– I think the ranch thing and all the adventures would have been great. But looking at him now, I can’t help thinking this place has worked out better.’ 159

I had to just live in the moment and try to encourage Will to do the same. I had to be happy, in the hope that Will would be too [83, 160].

I tried to look cheerful. He needs someone upbeat, someone positive [83, 29].

‘Obviously I would hope that you could ... get on with each other. It would be nice if he could think of you as a friend rather than a paid professional.’ [83, 16].

‘And take him on a series of “adventures”.’ [83, 64].

I’m really talking about just getting him out of the house, to start with. A walk around the castle, or a visit to the pub. If we end up swimming with dolphins in Florida, then that’s lovely. But really I just wanted to get him out of the house and thinking about something else.’ [83, 64].

‘I think it’s a splendid idea,’ Mr Traynor said. ‘I think it would be marvellous to get Will out and about. You know it can’t have been good for him staring at the four walls day in and day out.’ [83, 65].

'I think it's a very good idea. If you can get Will to agree to it, I can't see that there's any harm at all. I'd love the idea of him going on holiday.' [83, 65].

I just focused each day on getting him out and about and trying to keep him happy. I drove him to local beauty spots, where for an hour or so it could be just the two of us. I made picnics and we sat out on the edges of fields, just enjoying the breeze and being away from the annexe [83, 87].

Всім здавалось, що ця тактика дієва, і дійсно, було видно, що Уіл забув про самогубство, що він став знову цікавитись життям і відчув прилив енергії і насолоди. Вербальними засобами тактики є прийом переключення фокусу уваги на отримання насолоди; прийом на зближення, як залучення до діяльності мовця і слухача одночасно, прийом інклюзивності, прийом «тут-і-зараз».

Nouns – *laugh, rafting, bungee jumping, a friend, a walk, a visit to the pub, a splendid idea, adventures.*

Verbs – *have to do them with me, try to encourage, to be happy, live in the moment, getting him out of the house, swimming with dolphins, thinking about something else, going on holiday, trying to keep him happy, drove him to local beauty spots, made picnics, sat out on the edges of fields, enjoying the breeze.*

Adjectives – *little happier, cheerful, upbeat, positive, marvelous.*

Metaphors - *can't have been good for him staring at the four walls day in and day out.*

6. Тактика «Спроби переконання Уїла відмовитись від евтаназії»:

'But you're ... you're going to take him to that place where people commit suicide. Dignitas.'

'No. I am going to do everything I can to ensure he doesn't do that.' [83, 61].

'I want Will to want to live too,' [83, 66].

'Do you think you can persuade him?' she said.

'Well ... if I ... if I make out that it's ... ' I swallowed, ' ... partly for my benefit. He thinks I've never done enough with my life. He keeps telling me I should travel. That I should ... do things.' [83, 143].

But she tolerated that girl because she knew, as I did, that Louisa was our only chance of keeping our son even halfway happy.

Louisa Clark had become, although neither of us said it, our only chance of keeping him alive. [83, 149].

Для того, щоб Уіл відмовився від свого рішення, Луїза застосовувала хитрий метод у вигляді власної неспроможності робити деякі речі самотужки і постійно просила його про допомогу, тим самим надихаючи його на вчинки і підвищуючи йому самооцінку і власну значимість. Тактика переконання носить впевнений і стверджувальний характер, тобто «все або нічого», як останній шанс (*only chance of keeping alive, only chance of keeping happy*).

Nouns – *partly for my benefit, chance of keeping happy, chance of keeping him alive.*

Verbs – *to do everything I can to ensure, want Will to want to live, can persuade.*

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі магістерської роботи ми розглянули типи комунікативних тактик та стратегій, узагальнили значну кількість досліджень зарубіжних та вітчизняних лінгвістів стосовно цього питання. Але головним чином, наша увага була зосереджена на дослідженні реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» головного персонажа та оточуючих шляхом аналізу різноманітних тактик. Для цього ми структурували та охарактеризували мовні засоби, за допомогою яких будувались та втілювались заплановані тактики.

Комунікативно-прагматичний аналіз текстової ситуації «евтаназія» показав, що найбільшу реалізацію комунікативної стратегії «добровільне прощання з життям» в тексті виявлено в стилістичних прийомах. Ми проаналізували реалізацію комунікативної стратегії на формально-семіотичному рівні, на когнітивно-інтерпретаційному рівні і на мотиваційно-прагматичному рівні.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дискурсивний аналіз є відносно молодою дисципліною, особливо в лінгвістиці, але він викликає великий науковий інтерес і привертає увагу дослідників до різних проблем дискурсу (насамперед концептуально-термінологічних), пов'язаних переважно з індивідуалізацією мовного спілкування. Систематизуючи різнопланові роботи, присвячені дослідженню дискурсу, можна стверджувати, що *дискурс* — найзагальніша категорія організації мовного коду (засобів мовної системи) у спілкуванні, поле зустрічі особистостей у конкретних психологічних і соціальних обставинах.

Деякі лінгвісти, такі як Белянін В.П., Борботько В.Г., вказують, що з урахуванням певних умов, текст є дискурсом. Під впливом концепцій Е. Бенвеніста і Т. ван Дейка з'явилися тенденції до розмежування цих понять. У роботах групи вчених (П. Верт, Д. Гевінс, Л. Ідальго Даунінг, Е. Лахей, Е. Семино, П. Стоквелл) виявлена тенденція до протиставлення дискурсу і тексту за критерієм динамічності – статичності. За їхніми висновками, якщо текст можна аналізувати як завершений мовний твір у відриві від дискурсивної, тобто соціально обумовленої діяльності, то дискурс обов'язково вивчати з урахуванням культурологічних і соціально-історичних даних. А. Н. Мороховський свого часу висловив думку про те, що дискурс - це послідовність взаємопов'язаних висловлювань.

Таким чином, всі перераховані вище дослідження і визначення поняття "*дискурс*" внесли значний внесок у подальший розвиток лінгвістики, проте прийти до спільної думки з даного питання фахівцям, як і раніше, не вдається. Можна стверджувати, що дискурс як теоретична категорія має польову будову, в центрі якого жанри, що максимально відповідають головному призначенню певної комунікації. Крім цього, ми вважаємо, що для сучасної лінгвістики вельми важливим є включення в дискурс цілого ряду компонентів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку з мовною діяльністю і комунікативною ситуацією.

Художній дискурс суттєво відрізняється від інших видів дискурсу – він має особливий характер взаємин і взаємодії між письменником і читачем,

привертає культурні, естетичні та особистісні знання про світ і відображає особливе ставлення до навколишньої дійсності. Питання про художній дискурс іноді набуває дискусійного характеру, бо існують думки, що художній текст як специфічне утворення не має дискурсу, тому що створення художнього тексту і його сприйняття не можна уявити як безпосередні складові одного комунікативного акту. До того ж в художній комунікації існує особливий код передачі інформації і засоби впливу на слухача або читача. У зв'язку з тим, що основним призначенням художнього дискурсу є емоційно-вольовий і естетичний вплив на тих, кому він адресований, тому головним фактором є його прагматична сутність. Функціонування художнього дискурсу неможливо поза діалектичних відносин: письменник - художній твір - читач. Традиційний підхід до аналізу художнього тексту передбачає вивчення текстових одиниць, граматичних категорій, зв'язків і стилістичних засобів.

Таким чином, своєрідність художнього дискурсу як комунікативно спрямованого вербального твору полягає в його культурологічній значущості і здатності втілювати в образній формі особливу художню картину світу, яка моделюється автором. Художній дискурс постає як продукт одного з найскладніших видів комунікації - літературної, суб'єктами якої стають не тільки автор і читач, але і персонажі. Тому реалізація антропоцентричного принципу при аналізі художнього дискурсу відкриває нові можливості за умови, що об'єктом дослідження виявляється персонаж як специфічна мовна особистість. Орієнтація на мовну поведінку персонажа або ліричного героя, що представляє процес розгортання мовної взаємодії в умовах його художньої репрезентації, дозволяє вийти на аналіз персонажа або ліричного героя як мовної особистості у всій сукупності представлених в художньому дискурсі характеристик.

Донині спостерігається процес становлення **комунікативно-прагматичного методу**, так як частина теорій, покладених у його основу, досі не доведена. Інтерес до цього методу зараз обумовлений тим, що лінгвістика усвідомила необхідність переходу від вивчення мінімальних лінгвістичних

одиниць до вивчення мовної діяльності та розгляду мови як динамічної системи з урахуванням її функціональності та антропоцентричності.

Сутність *прагматичної інформації* полягає у впливі відправника тексту на одержувача. Доцільно виділити прагматичну функцію як частину комунікативної функції, тому що прагматична функція грає величезну роль в акті спілкування. Вплив входить в комунікативну функцію як її складова частина. *Прагматичний аспект* аналізу граматичних категорій розробляється у загальному контексті прагматичного підходу до явищ мовної системи. При цьому варто враховувати, що вивчення мовної синтаксичної системи здійснюється з урахуванням даних аспектів, що дозволяє розглядати мовленнєві реалізації речення. Така система являє собою багаторівневе утворення та передбачає розгляд граматики у комунікативному аспекті, оскільки граматичні одиниці, будучи лінгвістичними знаками, виконують поряд із семантичною та синтаксичною функціями функцію прагматичну, причому, не ізольовано, а у складі речення-висловлювання як цілісної системи.

Сукупність *комунікативно-прагматичних факторів*, яка створює соціопсихологічну ситуацію конкретного мовленнєвого акту узагальнення та детермінує, тим самим, комунікативний однорідний смисл висловлювання, трактується як прагматична настанова. Центральним поняттям прагматичної настанови висловлювання виступає *інтенція (комунікативний намір мовця)*. Ситуація мовленнєвого спілкування – необхідний для комунікативного акту координаційний апарат висловлювання, оскільки комунікація в цілому реалізується в конкретних комунікативних актах. А елементарний комунікативний ряд «*відправник – повідомлення – отримувач*» виступає у ролі кванта комунікації. Якщо відсутній будь-який із цих компонентів, комунікативний акт неможливий.

У сучасній лінгвістиці найбільш розповсюдженими є два *категоріальних підходи* до визначення прагматичного аспекту мови:

- категорії, орієнтовані на мовця, які передбачають сприйняття ним висловлювання та можливості дати оцінку наданій інформації;

- категорії, орієнтовані на співрозмовника, які передбачають вплив на слухача, на особу, до якої звернено дане висловлювання – на адресата.

Таким чином, визнаючи об'єктивну необхідність багатоаспектного вивчення тексту, слід виділити основні аспекти, пов'язані з характеристикою тексту як динамічної комунікативної одиниці вищого рівня. Розуміння тексту як «тексту в дії» призводить до висування на перший план його функціонального аспекту, а орієнтація тексту на комунікативний процес акцентує увагу на його прагматиці.

Розгляд *лексикографічного потрактування* поняття «**евтаназія**» дозволив нам скласти лексико-семантичне поле даного визначення. Етимологічно евтаназія означає: мирна смерть або смерть без фізичних страждань, схвалена іншими. В результаті аналізу словникових дефініцій виділяємо *ядро поняття евтаназія*: «the practice of killing» (практика вбивства) і «the act of killing» (акт вбивства). До *додаткових* значень, згідно тлумачних словників, можна віднести: вбивство з милосердя, добровільне прощання з життям, припинення життя, легка смерть, спосіб смерті, мирна смерть, допомога в самогубстві, закінчення страждань, прискорення смерті, ненавмисне вбивство, знищення чогось живого.

Аналізоване нами поняття *евтаназія* репрезентується практично на всіх структурних рівнях мови: його вербалізаторами можуть бути морфема, лексема, словосполучення, пропозиція і текст. До системи *вербалізаторів* аналізованого нами поняття *евтаназія* належать семи, конотація, лексеми, синонімія, антонімія, етимологія та гіпергіпонімічні відношення. Зокрема, носіями ідентифікаційної темпоральної семантики виступають лексеми сучасної літературної мови, слова різної частиномовної належності: іменники (the death, the end, the final, the loss, the farewell), прикметники (fatal, killing, final, sick, breathless), прислівники (deadly), дієслова (to kill, to execute, to die).

Також ми дослідили історію виникнення та використання поняття «евтаназія» у різних типах дискурсу: політичного, медичного, філософського, юридичного, біоетики, релігійно-антропологічного і психотерапевтичного.

У рамках нашого дослідження ми провели аналіз поняття *«текстова ситуація»* в сфері сучасної лінгвістики, в ході якого ми дійшли висновку, що поняття ситуації відносно тексту використовується не тільки у якості позначення компонента його змісту, але і як інструмент вивчення самого тексту, тобто текстова ситуація – це тематично поєднаний змістовий компонент тексту, який репрезентує певну концептуальну ситуацію через комплекс мовних засобів, зображених у межах композиційно та структурно цілісного фрагменту тексту. Текстова ситуація характеризується такими *показниками*, як наявність мовного матеріалу, володіння комунікативними функціями, визначення форм і способів викладу, цілі та наміри учасників комунікації, суб'єкт мовлення, об'єкт мовлення, комунікативна настанова на художнє зображення, полеміку тощо.

Ситуативність як текстово-дискурсивна категорія найбільш послідовно і повно описана в роботах з функціональної стилістики, лінгвістики тексту та теорії комунікації. Крім адресата і адресанта в антропологічний центр ситуації спілкування можуть входити такі компоненти, що впливають на характер перебігу дискурсу, як спостерігач - присутній, але не має права втручатися в розмову (наприклад, глядач, слухач). На нього орієнтований текст, тому і характер мовного продукту в певній мірі залежить від цього компонента ситуації. Оскільки комунікативна ситуація має подвійну спрямованість і становить складний комплекс зовнішніх умов спілкування і внутрішніх станів комунікантів, породжує мовлення та відзеркалюється в ньому, тому визначаємо комунікативну ситуацію евтаназії як комунікативну подію та мовленнєву взаємодію її учасників в певних умовах виникнення емоції, її суб'єктивну інтерпретацію та соціальні стосунки.

У нашому дослідженні ми розглянули *текстову ситуацію «евтаназія»* (смерть, страждання, прощання з життям, безвихідне становище тощо) через комплекс мовних засобів, а саме – використання *слова-маркера ситуації* (дієслова, прикметника, дієприслівника, дієприкметника, віддієслівного іменника і іменних груп) у межах одного речення або групи речень.

Ми використали *схематизацію текстової ситуації* та опис її складових елементів як основну частину комунікативно-прагматичного аналізу. Розглянувши приклади діалогів, монологів, роздумів та опису в тексті роману, ми створили структуру власної моделі текстової ситуації «евтаназія» та проаналізували її *складники*: учасників комунікації, способи комунікації, сферу комунікації, організацію комунікації, почуття та сприйняття.

Зокрема, ми виявили, що *сфера комунікації* в текстовій ситуації «евтаназія» пов'язана з: 1) перебігом важкої та невиліковної хвороби Уїла; 2) власними уявленнями оточуючих Уїла про його невгамовний біль, страшні муки і страждання; 3) відчаєм через рішення Уїла піти з життя, застосувавши процедуру евтаназії; 4) намаганням рідних Уїла допомогти йому впоратись з болем та постійними стражданнями, якомога більше відтягнути вирок, який він сам собі виніс, прикрасити його сумні і згасаючі дні розвагами і приємним проведенням часу; 5) надією люблячих Уїла людей на його порятунок від смерті; б) правом Уїла на звільнення від тяжких мук.

Оцінка *сприйняття* як ще одного складника текстової ситуації, у висновку довела, що воно характеризується неминучістю, непередбачуваністю, несподіваністю, мінливістю та безнадійністю.

Аналіз *способів комунікації* показав, що найбільш розповсюдженими видами в даній текстовій ситуації є прохання, переконання, благання, з'ясування, прийняття, відмова.

Такі компоненти структури текстової ситуації «евтаназія» як *почуття* (смуток, трагедія, безнадія, фатальність, сум'яття, жах, віра, доля, гнів, руйнування, страх втрати, співчуття) надали важкого психологічного забарвлення не тільки даній ситуації, а всьому твору в цілому.

Таким чином, проаналізувавши модель текстової ситуації «евтаназія» в романі Jojo Moyes «Me before you», можна зробити висновок, що система комунікації в даному випадку носить **соціально-психологічний характер**, бо в даній моделі ми відчуваємо динаміку змін у процесі спілкування. Оскільки в стосунках між комунікантами вагому роль відіграє їх ставлення до об'єкта

комунікації (в нашому випадку до процедури евтаназії), то при співпадінні ставлення співрозмовників один до одного, ставлення до об'єкта розмови теж співпадають, і, навпаки.

У ході нашої роботи, узагальнивши значну кількість досліджень зарубіжних та вітчизняних лінгвістів стосовно визначення досліджуваних понять комунікативних тактик та стратегій, вважаємо, що **комунікативною стратегією** є ланцюг рішень адресанта, зосереджений на плануванні процесу мовлення, кінцева мета якого – досягнути поставленої комунікативної цілі; комплекс мовленнєвих дій адресанта, спрямованих на досягнення його цілей. **Комунікативна стратегія** розглядається як сукупність мовленнєвих дій, направлених на вирішення загального комунікативного завдання адресанта повідомлення. А **комунікативною тактикою** можна вважати одну чи кілька дій, що сприяють реалізації стратегії. **Комунікативна тактика** – це конкретний спосіб реалізації інтенційної програми дискурсу, що підпорядкований комунікативній стратегії. Комунікативна тактика вирізняється динамічним характером, що уможливорює оперативне реагування на ситуацію, і безпосередньо залежить від мовленнєвих умінь та комунікативної компетенції комунікантів.

Головним чином, наша основна увага була зосереджена на дослідженні реалізації **стратегії «добровільне прощання з життям»** головного персонажа та оточуючих шляхом аналізу різноманітних тактик. Для цього ми структурували та охарактеризували мовні засоби, за допомогою яких будувались та втілювались заплановані тактики. Ми проаналізували реалізацію комунікативної стратегії на формально-семіотичному рівні (звернення, особові займенники, дієслова наказового способу, вигуки, вставні слова на позначення аргументації тощо, повтори з метою привернення уваги, вибір певного стилю мовлення і т.д.), на когнітивно-інтерпретаційному рівні (збіг тезаурусів адресанта і адресата, їх ситуативних, енциклопедичних, референтних знань, уявлень про світ, спільні пресупозиції та здатність адресата декодувати прихований зміст повідомлення) і на мотиваційно-прагматичному рівні (врахування стратегій адресата, його

соціально-рольового статусу, мети мовленнєвого контакту, дотримання етикетно-ритуальної поведінки тощо).

Тактики Уїла Трейнора характеризуються чіткими невідворотними діями та словами, власною продуманою позицією та непохитністю поглядів щодо скрутної ситуації, яка склалася в його житті. Він використовував різні види маніпуляції, вмовляння рідних прийняти свій вибір, навіть пішов на компроміс і відстрочив задумане рішення, але все ж таки не відмовився від нього, бо до останнього відстоював право на припинення власного життя, мотивуючи нестерпністю не скільки фізичного болю, а психологічних страждань, що супроводжували його протягом хвороби і мали б продовжуватися до кінця життя.

1. **Тактика «Зупинка власних страждань»** характеризується рядом лексичних засобів на позначення фізичного болю та страждання.

2. Вербальними засобами **тактики «Звільнення від психологічного болю»** є прийом суперечності та заперечення (not, don't), модальне дієслово would в імперативних реченнях, що засвідчує впевненість автора у твердженнях

3. **Тактика «Пропозиція компромісу»**: семантична структура одиниць на позначення емоцій містить аксіологічні компоненти, внаслідок оцінювання афектованою особою певного фрагменту навколишнього світу та самої ролі конкретної емоції в людській життєдіяльності, зокрема у певному просторово-часовому відрізку. Єдине, на що Уїл погодився, це потерпіти ще півроку і дати змогу своїм рідним звикнути до думки про його фінальний крок у складному житті.

4. Прагматична мета **тактики «Відстоювання права на припинення життя»** виходить із перлокутивної або емотивної функції мови, суттю якої є вплив на свідомість адресата за допомогою характерних мовних засобів.

5. Маркером **тактики «Маніпулювання почуттями рідних»** є протиставні сполучники умови if та as, покликані переконати реципієнта у вірогідності та безсумнівності причини його остаточного вибору та підтримки адресатів, за якої він робить свій вчинок. Для емоційної забарвленості мовлення

адресант застосовує інтенсифікатор *make me happier* та експресивно забарвлене звертання *if you do love me, as you say you do*, граючи на почуттях та обіцянках.

6. Лексичне забарвлення **тактики «Вмовляння прийняти його вибір»** характеризується запереченнями та аргументацією.

Тактики реалізації **стратегії «добровільне прощання з життям» оточуючих хворого Уїла людей** є прямо протилежними до тактик Уїла, бо своїм завданням вони вважали зупинити реалізувати задумане та заохотити до життя небайдужу для них людину, оточити її любов'ю і турботою. В арсеналі друзів та рідних Уїла простежуються такі види тактик, як прагнення полегшити біль, спроби переконати відмовитись від процедури евтаназії, навіть прийняття пропозиції компромісу щодо відстрочення дати смерті, спочатку звісно вони хотіли створити Уїлу належні умови для ведення пристойного життя, потім вирішили довести, що життя у хворобі не відрізняється від життя здорових людей, намагаючись переключити його увагу з думок про евтаназію на жагу до життя.

1. **Тактика «Прагнення полегшити біль Уїла»:** Д. Мойєс використовує лексику, що позначає постійне перебування у хворобливому стані, який часом був стабільним, а часом погіршувався, щоб занурити в атмосферу боротьби зі страшною хворобою, це характеризується прикметниками та прислівниками *too much pain, stabbing pain, extra-strong fever medication*.

2. Ефективність **тактики «Прагнення оточити коханням і турботою»** виявилась на деякий час дієвою, автор використав прикметники (*robust, upbeat, cheerful*) і дієслова заохочення та підбадьорювання (*encouraged to, cheer up, love, can do, can make happy*).

3. **Тактика «Суперечки стосовно прийняття компромісу»** характеризується покірністю та можливістю, елементами планування та ідейністю. Автор використав ряд лексичних засобів на позначення сумнівів, докорів та нарешті прийняття.

4. **Тактика «Прагнення довести, що життя Уїла не відрізняється від інших»** реалізована шляхом відображення зміни емоційно-психічного стану від зневіри до надії, використовуючи метафоричні прийоми та перелік дієслів дії.

5. Вербальними засобами **тактики «Спроби переключення уваги з думок про евтаназію на жагу до життя»** є прийом переключення фокусу уваги на отримання насолоди; прийом на зближення, як залучення до діяльності мовця і слухача одночасно, прийом інклюзивності, прийом «тут-і-зараз».

6. **Тактика «Спроби переконання Уїла відмовитись від евтаназії»** носить впевнений і стверджувальний характер, тобто «все або нічого», як останній шанс (only chance of keeping alive, only chance of keeping happy).

Враховуючи результати нашого дослідження, робимо висновок, що комунікативно-прагматичний аналіз текстової ситуації «евтаназія» показав, що найбільшу реалізацію комунікативної стратегії «добровільне прощання з життям» в тексті виявлено в стилістичних прийомах. Мовні засоби, такі як метафора, епітети, порівняння, метонімія та перифрази передають мовне втілення даної комунікативної стратегії на вербальному рівні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у вивченні та деталізуванні структури текстової ситуації «евтаназія» та дослідженні реалізації стратегії «добровільне прощання з життям» в інших художніх творах. Запропонована модель текстової ситуації та зазначені нами тактики можуть бути глибше розшаровані та проаналізовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика . М., 2003—2009. 1-7 изд. С.9-262.
2. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста / Л.Г. Бабенко, И.Е. Васильев, Ю.В. Казарин. - М. : Флинта: Наука, 2005.- 496 с.
3. Базылев В.Н. Пограничье (о жанре литературно-критической статьи) // Жанры речи. М.; Саратов: Лабиринт, 2012. Вып. 8. Жанр и творчество. С. 187-206.
4. Баранов А.Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. — М. : Знание, 1991. — 64 с.
5. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. — Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 280 с.
6. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. / Ф. С. Бацевич. – [2-ге вид. доп.]. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2009. – 376 с.
7. Белянин В.П. Психологическое литературоведение. Текст как отражение внутренних миров автора и читателя : Монография / В.П.Белянин . – М.: Гнозис, 2006. – 320 с.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист// – М., 1974. – 276 с.
9. Бехта І.А., Головащенко Ю.С. Семантичний простір художнього тексту // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 60. С. 100 –103.
10. Богданов, В.В. Текст и текстовое общение: учебное пособие / В.В. Богданов. – СПб.:СПбГУ, 1993. – 67 с.
11. Бондаренко Я.О. Прагматичні параметри дискурсу мовної особистості: від конфлікту до гармонії / Я.О. Бондаренко // Мова і культура. Культурологічний компонент мови. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2002. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 33-41.
12. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. - Грозный: Изд-во Чечено-Ингуш. гос. ун-та, 1981. - 113 с.
13. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. М.: URSS, 2006. - 286 с.
14. Борисова И.Н. Категория цели и аспекты текстового анализа / И.Н. Борисова //

- Жанры речи. Вып. 2. Саратов: Колледж, 1999. – С. 81–85.
15. Василик М.А. Основы теории коммуникации : [учебник] / М.А. Василик, М.С. Вершинин, В.А. Павлов и др. / под ред. проф. М.А. Василика. – М. : Гардарики, 2006. – 615 с.
  16. Войтенко Л.І. Художня література як форма комунікації: Навчально-методичний посібник / Л.І.Войтенко – Одеса, 2020. – 36 с.
  17. Воробйова О.П. Художній текст: у пошуках метаметоду інтерпретації / О. П. Воробйова // Англїстика та американїстика. - 2013. - Вип. 10. - С. 7-11.
  18. Галеева Н.Д. Параметры художественного текста и перевод: Монография. – Тверь: ТвГУ, 1999. – 155 с.
  19. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / В.С. Григорьева ; М-во образования и науки Российской Федерации, ГО ВПО "Тамбовский гос. технический ун-т". - Тамбов : Изд-во ТГТУ, 2007. - 287 с. : табл.; 20 см.; ISBN 978-5-8265-0609-7
  20. Громов А.П. Эйтаназия. // Судебно-медицинская экспертиза. 1992.-№4-с. 3-6., Зильбер А. П. Трактат об эйтаназии. — Петрозаводск: ПетрГУ, 1998. — 464 с.
  21. Дейк ван Т.А., Кинч В. Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 153–211.
  22. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. Демьянков В.З. Политический дискурс, как предмет политологической филологии / Политический дискурс: история и современные исследования // В.З. Демьянков / Сборник научных трудов. – М., 2002. – 184 с. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Article/Dem_PolDisk.php
  23. Денисова С.П. Дискурс у сучасних комунікаційних системах / С. П. Денисова // Дискурс у комунікаційних системах: Збірник наукових статей.–К.: КиМУ, 2004. - С. 5-14.
  24. Долинин К.А. Интерпретация текста // Учеб. пособие для студ. по спец. №2103 "Иностр. яз". / К.А. Долинин. - М. : Просвещение, 1985. - 288 с.

25. Загнітко А.П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки : науково-аналітичне видання. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – 464 с.
26. Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 248 с.
27. Иванюшкин А.Я., Игнатъев В.Н., Коротких Р.В. и др. Введение в биоэтику / А.Я. Иванюшкин, В.Н. Игнатъев, Р.В. Коротких. – Москва : Прогресс-Традиция, 1998. – 381 с.
28. Иванюшкин А.Я., Юдин Б.Г. Эвтаназия // Этика: Энциклопедический словарь / Под. ред. Р.Г.Апресьяна, А.А.Гусейнова. М.: Гардарики, 2001. – 733 с.
29. Ивченко И.А. Эвтаназия как общественный феномен : социально-философский анализ : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 / Ивченко И.А.; [Место защиты: Моск. гос. технол. ун-т "Станкин"].- Москва, 2009. - 149 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-9/516,
30. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 8-е, испр. и доп. – М: ЛЕНАНД, 2017. – 308 с.
31. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография. – 2-е изд. М.: Гнозис, 2004. 390 с. [URL: <http://rllinguistics.ru/journal/article/590/>]
32. Карасик В.И. Языковые ключи // Волгоград: парадигма, 2007. - 520 с. ISBN 978-5-903601-03-5
33. Киров Е.Ф. Начала концептуально-дискурсивной лингвистики. Система языка и языковое мышление.–М.:«ЛИБРОКОМ 2009, С. 66-97.
34. Клюев Е.В. Риторика: Инвенция. Диспозиция. Элокуция / Е.В. Клюев. – М.: ПРИОР, 1999. – 270 с.
- 35.Клюев Е.В. Речевая коммуникация: Учебное пособие для университетов и вузов / Е.В. Клюев.– М.: Рипол Классик, 2002. 320 с. ISBN 5-7905-1349-2.
- 36.Ковальов М.І. Право на життя і право на смерть / М.І. Ковальов // Держава і право.- 1992.- №7 – с.68
37. Крутько Т.В. Мовні особливості рекламних текстів у гендерному аспекті (на матеріалі віртуальної реклами) / Т.В. Крутько // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України Центр наук. дослідж. і викладання

- інозем. мов ; [ред. кол. : А.Д. Белова (голов. ред.) та ін.]. – № 2. – К. : Логос, 2008.– С. 226–231.
38. Крылова Н.Е. Эвтаназия: уголовно-правовой аспект - Вестник Московского университета. Серия 11: Право. Номер: 2: 2002, С.17-37.
39. Кулибина Н.В. Художественный дискурс как актуализация художественного текста в сознании читателя // Мир русского слова. – 2001, С. 57-64.
<http://diplstud.ru/09/dok.php?id=010>
40. Ксьонзенко О.А. Прагматичні особливості рекламних текстів / О.А. Ксьонзенко // Мова ЗМІ як об'єкт міждисциплінарного дослідження. Навчальний посібник. М. : Изд-во Московського університету, 2003. - 80 с.
41. Купина Н.А. Тоталитарный язык: словарь и речевые реакции. Екатеринбург - Пермь: ЗУУНЦ, 2005. — 145 с.
42. Лотман Ю.М. Семиосфера. – С.-Петербург: «Искусство – СПб», 2000 – 704 с.
43. Лурия А.Р. Язык и сознание — М., 1979.- 320 с.
44. Макаров, М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 277 с.
45. Матвеева Г.Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. - Ростов-на-Дону, 1984. – 132 с.
46. Матвеева Г.Г. Основы прагмалингвистики / Г.Г. Матвеева, А.В. Ленец, Е.И. Петрова. – Москва : ФЛИНТА, 2013. – 232 с. : табл. – Режим доступа: по подписке. – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=375617> (дата обращения: 02.10.2021). – Библиогр. в кн. – ISBN 978-5-9765-1610-6. – Текст : электронный
47. Мороховский А.Н. К проблеме текста // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. – К.: КГПИИЯ, 1989. – С. 5 – 8.
48. Нагорна Л.Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л.Б. Нагорна // НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – Київ: Світогляд, 2005. – 316 с.
49. Переломова О.С. Інтертекстуальність як системотвірна текстоводискурсивна категорія // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, С.

87-95. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_10.

50. Переломова О.С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект: монографія. Суми: Вид-во СумДУ, 2008 – 208 с.
51. Попова О.В., Тищенко П.Д., Майленова Ф.Г., Шевченко С.Ю., Юдин Б.Г. Исследование социогуманитарных проблем органного донорства // Вестн. трансплантологии и искусственных органов. 2017. Т. 19. с. 23. (соавт.: О.Н. Резник, А.Е. Скворцов, А.О. Резник, И.Г. Курганова, А.Я. Иванюшкин),
52. Почепцов Г.Г. Прагматические особенности текста // Прагматическая интерпретация и планирование дискурса: Тез. Совещания-семинара. – Пятигорск: Изд-во Пятигорского пед. ин-та ин. яз., 1991. – С. 12-33.
53. Рыбин В.А. Философские основания проблемы эвтаназии: методологический анализ : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.01 / В.А. Рыбин ; Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. — Екатеринбург : [б. и.], 2006. — 41 с.
54. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
55. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
56. Сутуліна Л.Г. Проблема дослідження сучасних лінгвометафорологічних підходів / Л.Г. Сутуліна // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. - 2012. - Вип. 23. - С. 174-177.
57. Сусов И.П. История языкознания / И.П. Сусов. – М. : АСТ: Восток–Запад, 2006. – 295 с.
58. Толмачева Т.А. Методический потенциал использования коммуникативных стратегий иноязычного речевого поведения в процессе обучения иностранному языку в языковом вузе // МНКО, 2008. №4. – С. 95-98.
59. Ущина В.А. Позиціонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект: монографія. Луцьк: Вежа-Друк. 2015. 380 с

60. Филимонова Г.Б. Прагматический контекст и интерпретация высказывания. Беларусь в современном мире: материалы I Республиканской науч. конф., 22–23 октября 2002 г. / редкол.: А.В. Шарапо [и др.]. Минск: БГУ. 2003. С. 165–168.
61. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М. : Рус. яз., 2002. – 216 с.
62. Чернега К.А. Правовые проблемы эвтаназии в России. - "Гражданин и право", N 1, январь-февраль 2003 г., С. 32-35.
63. Чудинов А.П. Политическая лингвистика: учеб. пособие. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 256 с.
64. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М.: Гнозис, 2000. – 326 с.
65. Юдин Б.Г. Биоэтика: принципы, правила, проблемы М.: Эдиториал УРСС, 1998, С. 5-22.
66. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб./ О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
67. Ardelt M. Physician-Assisted Death / Monika Ardelt // Handbook of Death and Dying. Volume One : The Presence of Death [Ed. C. D. Bryant et al.]. – Thousand Oaks, CA : Sage, 2003. – P. 424-434.
68. Buysens E., 1943, De l'abstrait et du concret dans les faits linguistiques: la parole, le discours, la langue, Acta Linguistica 3, с. 17–23.
69. Britannica English vocabulary
70. Cambridge Dictionary
<https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/euthanasia>
71. Dore M. K. Physician-Assisted Suicide : A Recipe for Elder Abuse and the Illusion of Personal Choice / Margaret K. Dore // The Vermont Bar Journal Winter. – 2011. – P. 3-4.
72. Dijk van T.A. Studies in the Pragmatics of Discourse // JanuaLinguarum. Series Maior; 101. – The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers. – 1981. – 331p.

73. Paul-Michel Foucault. L'archéologie du savoir («Археологія знання»). Paris: Gallimard, 1969
74. Paul-Michel Foucault. L'hermeneutique du sujet («Герменевтика суб'єкта»). – Paris: Julliard, 1981–1982
75. Habermas Jürgen. Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln, 3. Aufl. . Frankfurt am Main, 1983
76. Harris Z. S. Discourse Analysis // Language. 1952. – Vol. 28. – P.1-30.
77. Lachman V. Physician-Assisted Suicide : Compassionate Liberation or Murder? / Vicki Lachman // MEDSURG Nursing. – 2010. – 19(2). – P. 121-125.
78. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago : University of Chicago Press, 1980. — 242 p.
79. Longman Dictionary of Contemporary English
<https://www.ldoceonline.com/dictionary/euthanasia>
80. Machan T. Aiding a Suicide Attempt / Tibor Machan // Criminal Justice Ethics. – 1985. – Vol. 4(2). – P. 72-79.
81. Macmillan Dictionary
<https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/euthanasia>
82. Merriam-webster dictionary
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/euthanasia>
83. Moyes J. Me before you [електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://novel12.com/254703/me-before-you.htm>. 192 p.
84. © 2021 Ninjawords. Dictionary <http://ninjawords.com/>
85. Oxford Learner's Dictionaries
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/euthanasia?q=euthanasia>
86. Pereira J. Legalizing Euthanasia or Assisted Suicide : The Illusion of Safeguards and Controls / J. Pereira // Current Oncology. – 2012. – 19(3). – P. 227-230.
87. Shaw D. The body as Unwarranted Life Support : a New Perspective on Euthanasia / D. Shaw // Journal of Medical Ethics. – 2007. – 33(9). – P. 519-521.

88. Werth P. Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse. — L. : Longman, 1999
89. Wikipedia - Электронный ресурс <https://es.wikipedia.org/wiki/Eutanasia>
90. Wikipedia - Электронный ресурс <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D1%96%D1%8F>

SUMMARY

The actuality of the research is associated with the urgent need to study the characteristics of the language and style of modern literary discourse, not only as a reflection of the literary process, but also as an important component of communicative practice.

The main aim of the research work is to substantiate and analyze the communicative and pragmatic features of the textual situation "euthanasia" in the modern English novel «Me before you» by Jojo Moyes.

To achieve this goal it is necessary to implement **the following tasks**:

- 1) describe approaches to the study of literary discourse;
- 2) consider the lexicographic interpretation of the notion of "euthanasia";
- 3) describe the structure of the textual situation "euthanasia" by communicative-pragmatic analysis;
- 4) identify and analyze the linguistic means of implementing the tactics of the strategy of "voluntary euthanasia".

The purpose and objectives of the thesis project determined the use of a set of **research methods**:

- 1) contextually-interpretative analysis - to determine the hidden intentions of the author of the novel;
- 2) component analysis - to separate the meaning of language units by semantic features;
- 3) discourse analysis - to determine the main strategies and tactics in speech acts;
- 4) communicative-pragmatic analysis - to determine the intentional tasks of the author of the text.

The object of the research is the textual situation "euthanasia" in Jojo Moyes' novel "Me before you", and **the subject** of the research is the communicative-pragmatic aspects of the textual situation "euthanasia".

The theoretical significance of the research work is to systematize the theoretical foundations of studying the textual situation of "euthanasia" in modern English literature, which can be considered a significant contribution to modern theory

of literary discourse, as well as systematization and integration of pragmalinguistics and communication theory.

Recent developments in the field of philology and linguistics have led to a renewed interest in communicative-pragmatic analysis of textual situations in the fiction, so **the practical significance** of our study lies in the possibility of using the results of this work in teaching courses in lexicology, stylistics, special courses in English and writing course works and graduation projects.

The material of the research work was the modern English novel "Me before you" by Jojo Moyes (2012).

The structure of the work. The study consists of an introduction, three chapters with conclusions to each of them, general conclusions, a list of scientific literature (90 items), a methodological appendix. The volume of the work text is 85 pages, the total volume of the work is 108 pages.

The introduction substantiates the choice and relevance of the topic, defines the object and subject of work, its purpose and objectives, reveals the theoretical significance and practical value, identifies research methods.

The first chapter of the study considers theoretical approaches to the study of discourse in modern linguistics, examines the typology of discourse, describes the specificity of literary discourse and communicative-pragmatic aspect of the study of textual phenomena.

In **the second chapter** we describe the concept of textual situation in the modern cognitive linguistics, consider the lexicographic interpretation of the notion of "euthanasia" and its use in various types of discourse, and on the basis of modern English novel we offer our own modeling of textual situation "euthanasia" by communicative-pragmatic analysis.

The third chapter analyzes the typology of communicative tactics and strategies, as well as classifies the linguistic means of tactics for implementing the strategy of "voluntary euthanasia" of the main character and his surrounding people.

Discourse analysis is a relatively young discipline, especially in linguistics, but it piques a great scientific interest and draws researchers' attention to various problems of discourse (primarily conceptual and terminological), mainly related to the individualization of language communication. Systematizing the various works devoted to the study of discourse, we can say that *discourse* - the most common category of organization of the language code (language system) in communication, a meeting place of individuals in specific psychological and social circumstances.

Some linguists, such as V.P. Belyanin, V.G. Borbotko, point out that according to certain conditions, the text is a discourse. Under the influence of the concepts of E. Benvenist and T. van Dyke, there were tendencies to distinguish between these concepts. In the works of a group of scientists (P. Wert, D. Gavins, L. Hidalgo Downing, E. Lahey, E. Semino, P. Stockwell) revealed a tendency to contrast discourse and text on the criterion of dynamism - static. According to their conclusions, if the text can be analyzed as a complete linguistic work in isolation from discursive, socially conditioned activities, the discourse must be studied taking into account cultural and socio-historical data. O.M. Morokhovsky once expressed the opinion that discourse is a sequence of interconnected statements.

So, all the above studies and definitions of "*discourse*" have made a significant contribution to the further development of linguistics, but experts still can not come to a consensus on this issue. It can be argued that discourse as a theoretical category has a field structure, at the center of which are the genres that best meet the main purpose of a particular communication. In addition, we believe that for modern linguistics it is very important to include in the discourse a number of components that are closely related to language activities and communicative situation.

Literary discourse differs significantly from other types of discourse - it has a special nature of the relationship and interaction between writer and reader, attracts cultural, aesthetic and personal knowledge about the world and reflects a special attitude to the surrounding reality. The question of literary discourse sometimes becomes debatable, because there are opinions that the literary text as a specific entity has no discourse, because the creation of literary text and its perception can not be

imagined as direct components of a communicative act. In addition, in the literary communication there is a special code of information and means of influencing the listener or reader. Due to the fact that the main purpose of literary discourse is emotional, volitional and aesthetic influence on those to whom it is addressed, so the main factor is its pragmatic nature. The functioning of literary discourse is impossible without dialectical relations: writer – literary work - reader. The traditional approach to the analysis of literary text involves the study of textual units, grammatical categories, connections and stylistic means.

Thereby, the uniqueness of literary discourse as a communicatively oriented verbal work lies in its culturological significance and ability to embody in figurative form a special artistic picture of the world, which is modeled by the author. Literary discourse appears as a product of one of the most complex types of communication - literary, the subjects of which are not only the author and reader, but also the characters. Therefore, the implementation of the anthropocentric principle in the analysis of literary discourse opens up new possibilities, provided that the object of study is the character as a specific linguistic personality. Focusing on the linguistic behavior of a character or lyrical hero, representing the process of unfolding linguistic interaction in terms of its artistic representation, allows to analyze the character or lyrical hero as a linguistic personality in the whole set of characteristics presented in literary discourse.

To this day, there is a process of formation of the *communicative-pragmatic method*, as some of the theories underlying it have not yet been proven. The interest in this method is now due to the fact that linguistics has realized the need to move from the study of minimal linguistic units to the study of language activity and consideration of language as a dynamic system given its functionality and anthropocentrism.

The essence of *pragmatic information* is the influence of the text sender on the recipient. It is advisable to highlight the pragmatic function as part of the communicative function, because the pragmatic function plays a huge role in the act of communication. Influence is included in the communicative function as part of it. The *pragmatic aspect* of the analysis of grammatical categories is developed in the general context of the pragmatic approach to the phenomena of the language system. It should

be taken into account that the study of linguistic syntactic system is carried out taking into account these aspects, which allows us to consider the speech realization of the sentence. Such a system is a multilevel formation and involves the consideration of grammar in the communicative aspect, as grammatical units, being linguistic signs, perform along with semantic and syntactic functions, a pragmatic function, and not in isolation, but as part of a sentence-statement as a whole system.

The set of *communicative-pragmatic factors*, which creates the socio-psychological situation of a particular speech act of generalization and determines, thus, the communicative similar meaning of expression, is interpreted as a pragmatic guideline. The central concept of pragmatic instruction is *communicative intention* of the speaker. The situation of speech communication is a necessary coordinating apparatus of expression for a communicative act, as communication in general is realized in specific communicative acts. And the elementary communicative series "*sender - message - recipient*" acts as a quantum of communication. If any of these components are missing, a communicative act is not possible.

In modern linguistics, the most common are *two categorial approaches* to determining the pragmatic aspect of language:

- categories focused on the speaker, which provide for his perception of the statement and the ability to evaluate the provided information;
- categories focused on the interlocutor, which provide for the impact on the listener, on the person to whom the statement is addressed - on the addressee.

Thus, recognizing the objective need for multifaceted study of the text, it is necessary to highlight the main aspects related to the characterization of the text as a dynamic communicative unit of the highest level. Understanding the text as a "text in action" leads to the forefront of its functional aspect, and the focus of the text on the communicative process emphasizes its pragmatics.

Consideration of the *lexicographic interpretation* of the notion of "*euthanasia*" allowed us to make a lexical and semantic field of this definition. Etymologically, euthanasia means: peaceful death or death without physical suffering, approved by others. As a result of the analysis of dictionary definitions, we distinguish *the core of*

the concept of euthanasia: "the practice of killing" and "the act of killing". ***Additional*** meanings, according to explanatory dictionaries, include: murder out of mercy, voluntary farewell to life, cessation of life, easy death, way of death, peaceful death, suicide assistance, end of suffering, hasten death, involuntary manslaughter, destruction of something alive.

The analyzed notion of ***euthanasia*** is represented at almost all structural levels of language, the system of ***verbalizers*** can be: morphemes, tokens, phrases, sentences and texts, semas, connotation, synonymy, antonymy, etymology and hyperhyponymic relations. In particular, the carriers of identifying temporal semantics are tokens of modern literary language, words of different parts of language: nouns (death, the end, the final, the loss, the farewell), adjectives (fatal, killing, final, sick, breathless), adverbs (deadly), verbs (to kill, to execute, to die).

We also studied the history of the origin and use of the concept of "euthanasia" in different types of discourse: political, medical, philosophical, legal, bioethics, religious and anthropological and psychotherapeutic.

In our research we analyzed the notion of "***textual situation***" in the modern linguistics, during which we concluded that the concept of the situation in relation to the text is used not only as a component of its content, but also as a tool to study the text itself, that is why the textual situation is a thematically combined semantic component of the text, which represents a certain conceptual situation through a set of linguistic means depicted within the compositionally and structurally integral fragment of the text. The textual situation is characterized by such ***indicators*** as the availability of language material, mastery of communicative functions, definition of forms and methods of presentation, goals and intentions of communication participants, subject of speech, object of speech, communicative guidance on artistic image, controversy, etc.

Situationality as a textual-discourse category is most consistently and fully described in works on functional stylistics, text linguistics and communication theory. In addition to the sender and the addressee, the anthropological center of the communication situation may include components that affect the nature of the

discourse, such as the observer - present, but not allowed to interfere in the conversation (for example, viewer, listener). The text is focused on him, so the nature of the language product to some extent depends on this component of the situation. Since the communicative situation has a dual orientation and it is a complex set of external communication conditions and internal states of communicators, generates speech and is reflected in it, so we define the communicative situation of euthanasia as a communicative event and speech interaction of its participants in certain conditions of emotion, its subjective interpretation and social relations.

In our research we considered the *textual situation "euthanasia"* (death, suffering, farewell, hopelessness, etc.) through a set of language tools, namely - the use of *word-marker situation* (verb, adjective, adverb, adjective, verb noun and noun groups) in within a single sentence or group of sentences.

We used the *schematization of the textual situation* and the description of its constituent elements as the main part of the communicative-pragmatic analysis. Considering examples of dialogues, monologues, reflections and descriptions in the text of the novel, we created the structure of our own model of the textual situation "euthanasia" and analyzed its *components*: participants, methods of communication, communication, organization of communication, feelings and perceptions.

In particular, we found that *the sphere of communication* in the textual situation "euthanasia" is associated with: 1) the course of severe and incurable Will's disease; 2) Will's own ideas about his uncontrollable pain, terrible torment and suffering; 3) despair over Will's decision to die using the euthanasia procedure; 4) the efforts of Will's relatives to help him cope with pain and constant suffering, to prolong as much as possible the verdict he passed on himself, to decorate his sad and fading days with entertainment and pleasant pastime; 5) the hope of Will's people to save him from death; 6) the right of Will to be released from severe suffering.

Assessment of *perception* as another component of the textual situation, in conclusion, proved that it is characterized by inevitability, unpredictability, unexpectedness, variability and hopelessness.

The analysis of *methods of communication* showed that the most common types in this textual situation are requests, persuasions, supplication, clarifications, acceptance, rejection.

Such components of the structure of the textual situation "euthanasia" as *feelings* (sadness, tragedy, hopelessness, fatality, confusion, horror, faith, fate, anger, destruction, fear of loss, compassion) gave a heavy psychological color not only this situation but the whole composition in general.

Thus, analyzing the model of the textual situation "euthanasia" in the novel "Me before You" by Jojo Moyes, we can conclude that the communication system in this case is *socio-psychological in nature*, because in this model we feel the dynamics of change in communication. Since their relationship to the object of communication (in our case, the euthanasia procedure) plays an important role in the relationship between communicators, when the attitude of the interlocutors to each other coincides, the attitude to the object of conversation also coincides, and vice versa.

In the course of our work, summarizing a significant amount of research of foreign and Ukrainian linguists on the definition of the studied concepts of communicative tactics and strategies, we believe that *communicative strategy* is a chain of decisions of the addressee, focused on planning the speech process; a set of speech actions of the addressee aimed at achieving his goals. *Communicative strategy* is considered as a set of speech actions aimed at solving the general communicative task of the addressee of the message. And communicative tactics can be considered as one or more actions that contribute to the implementation of the strategy. *Communicative tactics* are a specific way of implementing an intentional discourse program that is subject to communicative strategy. *Communicative tactics* are dynamic in nature, which allows for rapid response to the situation, and directly depends on the speech skills and communicative competence of communicators.

Especially, our main focus was on researching the implementation of *the strategy of "voluntary euthanasia"* of the main character and others by analyzing various tactics. To do this, we structured and characterized the language tools used to build and implement planned tactics. We analyze the implementation of

communicative strategy at the formal-semiotic level (appeals, personal pronouns, verbs of the imperative mood, exclamations, interjections to denote arguments, etc., repetitions to attract attention, choosing a certain style of speech, etc.), cognitive-interpretative level (coincidence of thesauri of the addressee and the addressee, their situational, encyclopedic, reference knowledge, ideas about the world, common presuppositions and the addressee's ability to decode the hidden content of the message) and motivational-pragmatic level (taking into account the addressee's strategies, socio-role status, observance of etiquette and ritual behavior, etc.).

Will Traynor's tactics are characterized by clear inevitable actions and words, his own well-thought-out position and steadfast views on the difficult situation in his life. He used various types of manipulation, persuading relatives to accept his choice, even compromised and postponed the decision, but still did not give it up, because to the last he defended the right to end his own life, citing intolerance not so much physical pain, but psychological suffering that accompanied it during the illness and should continue for the rest of his life.

1. *Tactics "Stop his own suffering"* is characterized by a number of lexical means to denote physical pain and suffering.

2. Verbal means of *tactics "Liberation from psychological pain"* is the reception of contradictions and objections (*not, don't*), the modal verb *would* in imperative sentences, which indicates the author's confidence in the statements.

3. *Tactics "Proposal of compromise"*: the semantic structure of units to denote emotions contains axiological components, due to the assessment of the affected person a certain fragment of the world and the role of a particular emotion in human life, in particular in a certain space-time. The only thing Will agreed to was to endure another six months and allow his family to get used to the idea of his final step in a difficult life.

4. The pragmatic goal of the *tactics "Defending the right to terminate life"* is based on the perlocutionary or emotional function of language, the essence of which is to influence the consciousness of the addressee with the help of characteristic linguistic means.

5. The marker of the *tactics "Manipulation of relatives` feelings"* are the opposing conjunctions of *if* and *as*, designed to convince the recipient of the probability and certainty of the reason for his final choice and support of the addressee, in which he acts. For emotional coloring of speech, the addressee uses the intensifier *make me happier* and expressively colored appeal *if you do love me, as you say you do*, playing on feelings and promises.

6. Lexical coloring of *tactics "Persuasion to accept his choice"* is characterized by objections and arguments.

The tactics of implementing the *strategy of "voluntary euthanasia" of the people around the patient Will* are directly opposite to the tactics of Will, because their task was to stop the realization and encourage the life of a person they care about, surround him with love and care. In the arsenal of Will's friends and family, there are such tactics as trying to relieve pain, trying to persuade to abandon the euthanasia procedure, even accepting a compromise offer to postpone the date of death, first of course they wanted to create a decent living environment for Will living in illness is no different from living in healthy people, trying to shift his attention from thoughts of euthanasia to a thirst for life.

1. *Tactics "The desire to relieve Will`s pain"*: J. Moyes uses vocabulary, which means constant being in a sick state, which was sometimes stable and sometimes deteriorating to plunge into the atmosphere of fighting a terrible disease, it is characterized by adjectives and adverbs *too much pain, stabbing pain, extra-strong fever medication*.

2. The effectiveness of the *tactics "The desire to surround with love and care"* was effective for some time, the author used adjectives (*robust, upbeat, cheerful*) and verbs of encouragement and lifting the spirits (*encouraged to, cheer up, love, can do, can make happy*).

3. *Tactics "Disputes over compromise"* are characterized by obedience and opportunity, planning elements and ideology. The author used a number of lexical means to denote doubts, reproaches and finally acceptance.

4. *Tactics "The desire to prove that Will's life is not different from others"* is implemented by reflecting the change of emotional and mental state from despair to hope, using metaphorical techniques and a list of verbs of action.

5. Verbal means of *tactics "Attempts to switch attention from thoughts about euthanasia to the thirst for life"* is the method of switching the focus of attention to pleasure; reception for rapprochement, as involvement in the activities of the speaker and the listener at the same time, reception of inclusiveness, reception "here-and-now".

6. *Tactics "Attempts to persuade Will to abandon euthanasia"* is confident and affirmative, ie "all or nothing" as the last chance (*only chance of keeping alive, only chance of keeping happy*).

Taking into account the results of our research, we conclude that the communicative-pragmatic analysis of the textual situation "euthanasia" showed that the greatest implementation of the communicative strategy "voluntary euthanasia" in the text found in stylistic devices. Linguistic means such as metaphor, epithets, comparisons, metonymy and paraphrases convey the linguistic embodiment of this communicative strategy at the verbal level.

Prospects for further research in this area are to study and detail the structure of the textual situation "euthanasia" and study the implementation of the strategy of "voluntary euthanasia" in other literary works. The proposed model of the textual situation and the tactics we mentioned can be more deeply layered and analyzed.

МЕТОДИЧНИЙ ДОДАТОК

Комплекс вправ для учнів 10-11 класів філологічного спрямування, профільних гімназій та слухачів курсів поглибленого вивчення англійської мови рівня B2 на матеріалі роботи: «КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТОВОЇ СИТУАЦІЇ «ЕВТАНАЗІЯ» У РОМАНІ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU».

Вправи можна виконувати самостійно або в аудиторній роботі. Вони можуть бути також рекомендовані для контролю сформованості мовленнєвих навичок та вмінь учнів.

Виховна мета: виховувати зацікавленість та почуття причетності до сучасної світової літератури.

Розвивальна мета: розвивати уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити умовиводи за аналогією, розвивати креативне мислення, критичне витлумачення художнього твору.

Exercise 1

Instruction: Read the paragraph of the text from the novel “Me before you” (author Jojo Moyes). Find out the lexical means for physical pain and suffering.

Fill in the table.

Nouns	Adjectives	Verbs	Metaphors	Repetition	Comparison

*‘Do you need painkillers?’ ‘Yes ... strong ones.’ ‘Maybe some paracetamol?’
He lay back against the cool pillow with a sigh .*

‘I think it might be time for some painkillers.’ Sometimes he was in so much pain that his face actually leached colour, turning to pale putty. Those were the worst days. I saw the mauve shadows that told of nights and nights of lost sleep, the furrow between his brows that spoke of silent pain.

Exercise 2

Talking Points

Instruction: You are at the International Conference of Scientists Studying Bioethics. The theme of the conference is "Euthanasia - the right to die." Collaborate with colleagues, discuss aspects of the problem and develop strategies for solving. Start by designing a mind map. Share your ideas with the whole group.

Exercise 3

Creative Writing

Instruction: Write an essay on the topic "Legalization of euthanasia in the world community" (approximately 200-300 words). Express your attitude to this problem.

Exercise 4

Instruction: Match the phrases with their meanings.

Dystasia	the practice of killing without pain a person or animal who is suffering from a disease that cannot be cured
Orthotanasia	euthanasia performed without the consent of the victim
Cacotanasia	allows you to die in time without the use of disproportionate and extraordinary means to sustain life
Euthanasia	consists of therapeutic "cruelty" or "cruelty", with which they try to delay the moment of death, resorting to any artificial means

Exercise 5

Instruction: Read the adjectives below and find synonyms and antonyms for the word «euthanasia».

Assisted suicide, mercy killing, death, physician-assisted suicide, blood, foul play, homicide, birth, murder, rubout, slaying, resuscitation, chance-medley, killing,

manslaughter, bloodshed, butchery, carnage, decimation, destruction, massacre, slaughter, assassination, execution, hit, filicide, fratricide, resurrection, matricide, parricide, patricide, regicide, uxoricide, revitalization.

Exercise 6

Instruction: Study the biography of Jojo Moyes. Describe the main stages of the writer`s life.

- Where is the author was born?
- What was her first job?
- Which books of J. Moyes are the most popular?
- What are writer`s awards and achievements?

Exercise 7

Instruction:

Step 1. All students have to divide for small groups (2-3 persons) and choose one character:

- паралізований молодий чоловік Will Trainor;
- молода дівчина Louisa Clark;
- мати Уїла - Camilla Traynor;
- батько Уїла - Steven Traynor;
- сестра Луїзи - Treena Clark;
- медичний фахівець Nathan;
- сестра Уїла - Georgina Treynor.

Step 2. Teacher has to give a short describe to the main idea of every parts of the novel.

Step 3. The students have to make short presentation for each heroes from each parts of the novel.

Exercise 8

Instruction: *Students have to write an essay « If you were a writer, how would you finish this novel?» answering the questions below:*

1. What was the first impression that the main character made on you?
2. Do you think he had any other way out of this situation?
3. Did Louise do her best to help Will?
4. What are your feelings about the end of the novel?
5. Would you change the final of the novel or leave it as it is?
6. Would you recommend this book to your friends?

Exercise 9

Instruction:

Step 1. Watch the movie «Me Before You» (2016), directed by Thea Sharrock and adapted by English author Jojo Moyes from her 2012 novel of the same name. The film stars Emilia Clarke, Sam Claflin, Janet McTeer, Charles Dance, and Brendan Coyle.

Step 2. Present your dialogic conversation with your classmate about how much in your opinion the film matches the book. What is more like - the book or film?